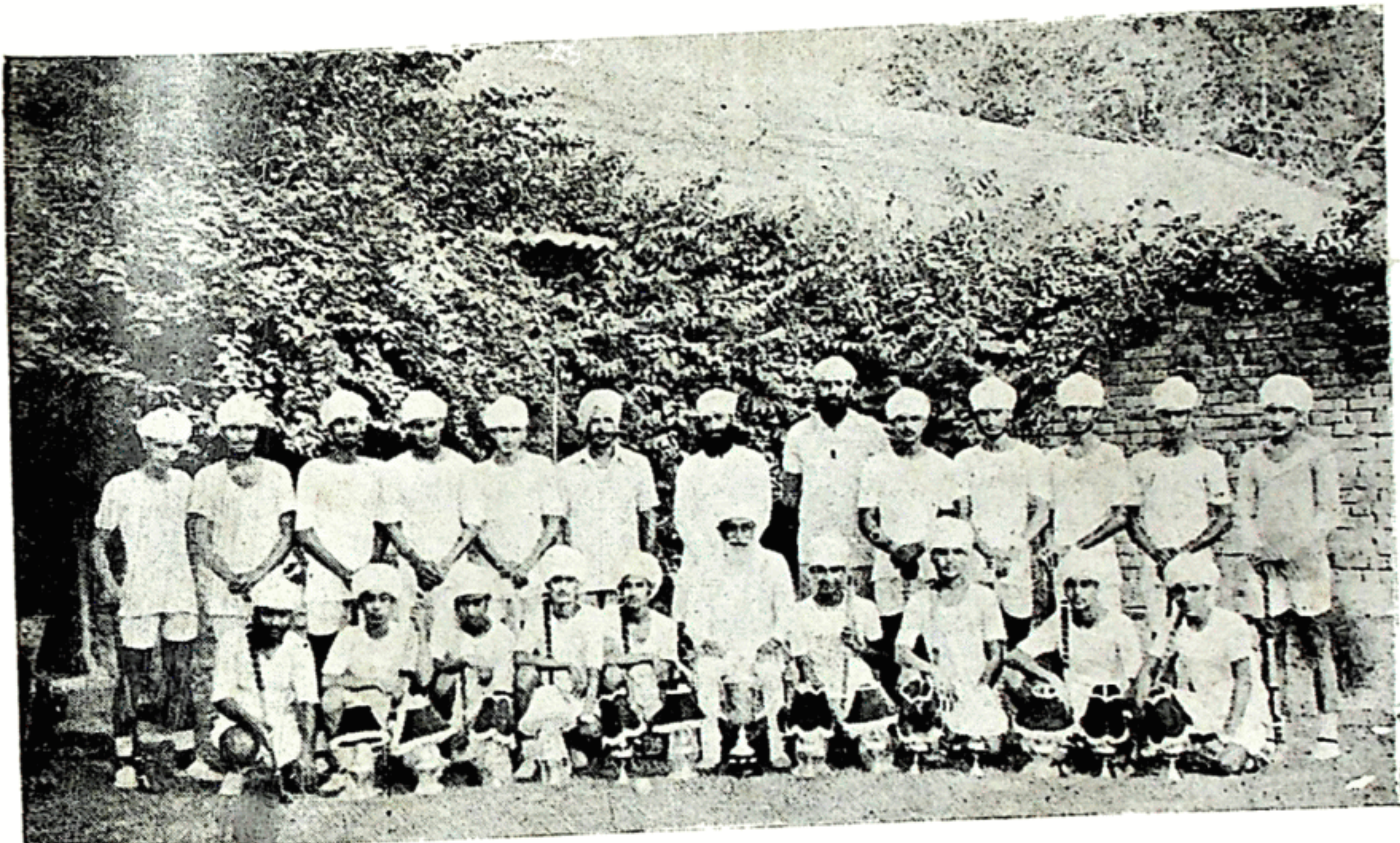
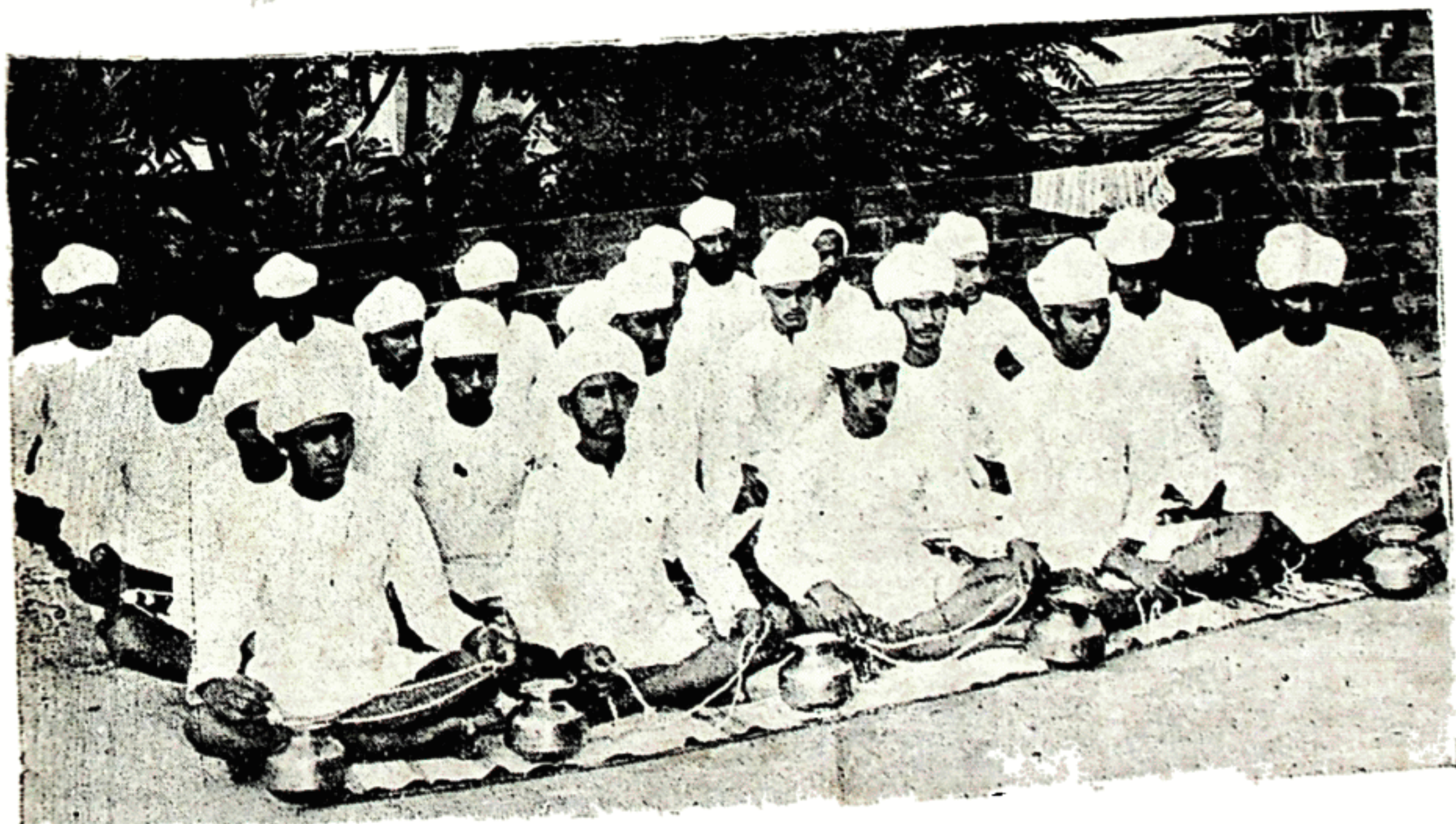
ਵਰਿਆਮ

ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੮੨

੨/-

ਮਾਸਕ ਵਰਿਆਮ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੮੨

ਜਿਲਦ ਨੰ: ੭ ਅੰਕ ਨੰ: ੧੨

ਸੰਪਾਦਕ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਮੁਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਪੀ । ੨ ੦੦ ਰੁਪਿਆ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਦੇਸ : ੨੦ ਰੁਪਏ
,, ,, ਵਿਦੇਸ਼ : ੫੦ ਰੁਪਏ (ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ
,, ,, ਵਿਦੇਸ਼ : ੧੫੦ ਰੁਪਏ (ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ)
ਲਾਈਫ਼ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ । ੩੦੦ ਰੁਪਏ ਕੇਵਲ ਦੇਸ ਵਿਚ

ਦਫਤਰ ਦਾ ਪਤਾ :
ਮਾਸਕ ਵਰਿਆਮ,
ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ
ਜਲੰਧਰ—੧੪੪੦੦੧,
ਫੋਨ : ੭੨੫੦੪ ਪੀ. ਪੀ

Office Address
Monthly WARIAM
(Punjabi)
Ladowali Road
Jalandhar-144001
Phone : 72504 PP

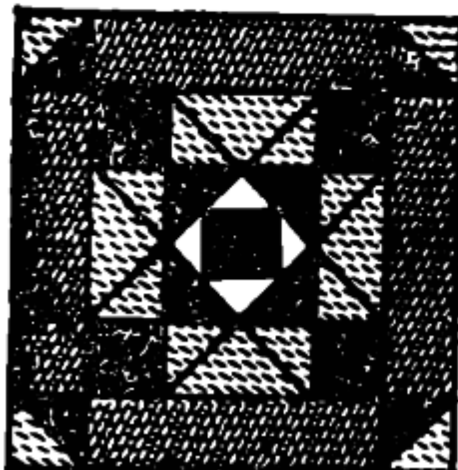
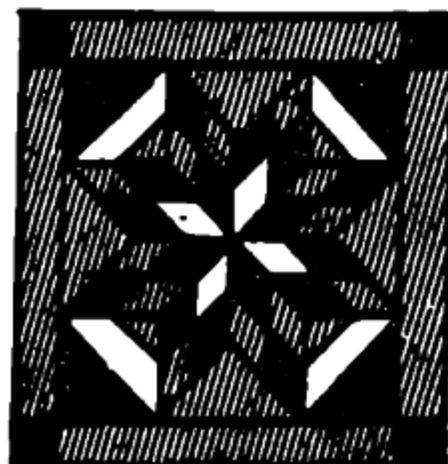
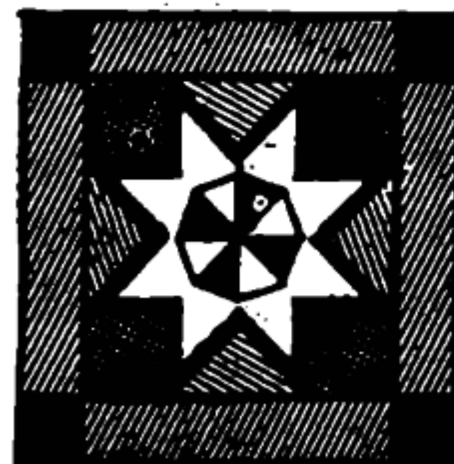
ਵਰਿਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ

'ਵਰਿਆਮ' ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪਤਰ ਨੰਬਰ ੩/੧-੭੭-ਐਡੀਟਰਜ਼, ਮਿਤੀ ੨-੩-੭੭ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਵਰਿਆਮ ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਐਡੀਟਰ ਵਰਿਆਮ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਟੈਂਟ ਹਾਊਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਵਧੀਆ, ਦਿਲਕਸ਼ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਡੀਜ਼ਾਈਨਾਂ ਤੇ ਗਰੰਟੀ ਸ਼ੁਦਾ ਪਕੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ
ਟੁਕੜੀਦਾਰ ਪਰਿੰਟ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ, ਕਨਾਤਾਂ, ਲਕੜੀ ਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ
ਫਰਨੀਚਰ ਲਈ ਪਧਾਰੋ ਜਾਂ ਲਿਖੋ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼

੨/੨੦੬੯, ਚਾਹ ਅੰਦਾਰਾ, ਜੁਬਲੀ ਸਿਨਮਾ ਦੇ ਪਿਛੇ,
ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ, ਦਿਲੀ-੧੧੦੦੦੬

Manufacturers & Suppliers of :

TUKRIDAR PRINTED SHAMIANAS & KANATS
FOR ALL KINDS, IN ATTRACTIVE AND GUARANTEED FAST COLOURS
WOODEN & STEEL FURNITURE
& PADESTALFAN ETC.

Phones : Office : 258411
" : 250345
Resi. : 213054

PLEASE CONTACT

Namdhari Agencies

2/2068 CHAH ANDARA, (Behind Jubilee Cinema)
CHANDNI CHOWK, DELHI-110006.

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਹਾਕੀ ਦੇ ਜੁਝਾਰ ਯੋਧੇ

"ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਸੇ ਲਾਗਿਉਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੋਂ ਆਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਸਫੈਦ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਵਿਚ ਖੁੰਭਾਂ ਵਰਗੇ ਲਗਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚਦੀਆਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਡੁਬਈ ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪਿਛੋਂ ਸੋਹਣੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਉਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਥੇ ਦੇ ਦੋ ਆਗੂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨੀਲੇ ਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਸਤਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਟੀਮ ਜੂਨੀਅਰ ਨਹਿਰੂ ਕੱਪ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜੇਤੂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਜਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿਚ ਨਿਕਰ ਦੀ ਥਾਂ ਕਛਹਿਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਖਿਡਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਖੇਡ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦੀ ਥਾਂ ਟੀਮ-ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਵੋਗੇ ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਖਿਡਾਰੀ ਕਛਹਿਰੇ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਖੇਡਣਗੇ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।"

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਹਵਾਲਾ ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੇਲ ਲਿਖਾਰੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ 'ਖੇਡ ਸੰਸਾਰ' ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਕੱਪ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਕਸਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਟੀਮ ਦੀ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸੈਕਟਰ ੧੮ ਵਿਚ ਹੋਏ ਗੁਰਮੀਤ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥੇ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਖੇਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮੋਹ ਭਰਿਆ ਬਲਕਾ ਮਚਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਛੋਟੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕਤਰੇਤ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ੬ ਗੋਲਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਈ.ਐਮ.ਈ. ਦੀ ਫੌਜੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ੪-੧ ਗੋਲਾਂ ਤੇ ਹਰਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਲਮਾਂ ਦੇ ਕਾਲਮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਲਿਖੇ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਇਕ ਐਸੀ ਟੀਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਲਮੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਟੀਮਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀ ਜੇਤੂ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੋਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਾ ਸਕੀ। ਪਰ ਇਸ ਮੈਚ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਟੀਮ ਦੀ ਮਿਲਵੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਹਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਹ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਟੀਮ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਰਿਕਾਰਡ ਲੰਬਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜ਼ਰਾ ਹਿਸਟਰੀ ਸ਼ੀਟ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਤਾਂ ਮਾਰੋ :

੧. ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜੂਨੀਅਰ ਪੰਜਾਬ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਵਲ ਰਹੇ।

੨. ੧੯੮੯ ਸੂਬੇ ਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

੩. ੧੯੮੯ ਵਿਚ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਿੰਨੀ-ਨੈਸ਼ਨਲ (ਛੋਟੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਾਬਲੇ) ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ।

੪. ੧੯੯੦ ਵਿਚ ਜੂਨੀਅਰ ਨਹਿਰੂ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਲਿਆ।

੫. ਜੂਨੀਅਰ ਸਟੇਟ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ :
ਉਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਆਪਣੇ ਇਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ। ਥੱਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੇਲੇ

੬. ੧੯੯੦-੯੧ : ੩ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ੫ ਮਾਰਚ— ਸੀਨੀਅਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

੭. ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ (ਸੀਨੀਅਰ) ਧਮੋਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੂਸਰਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

੮. ੧੯੯੧—ਰਾਈ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਲਿਆ।

ਟੀਚਰਜ਼ ਡੇ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ੧੯੯੨, ਇਕ ਤੋਂ ੫ ਸਤੰਬਰ ਤਕ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ੪-੨ ਆਰੀਆ ਕਾਲਜ ੧-੧, ਸੁਧਾਰ ਕਾਲਜ ੨-੩, ਆਰੀਆ ਕਲਬ ੫-੪ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ੫-੩ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦੇ ਜੇਤੂ ਰਹੇ।

ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਦਾ ਹਿੱਜਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਟੀਮ ਨੇ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੯੯੦ ਅਤੇ ੧੯੯੧ ਦੇ ਨਹਿਰੂ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰਮੀਤ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸੈਮੀ ਫਾਈਨਲ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਵੀ ਨਾਮਨਾ ਹੀ ਖੱਟਿਆ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਮਾਸੂਮ ਦਿਸਦੇ ਬੱਚੇ ਜੁਝਾਰੂ ਖਿਲਾੜੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ, ਉਹਨਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਪਿਰਟ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਇਕ ਸਖਤ ਖੇਡ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਜਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਨਿੱਕੇ ਹਾਕੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਪਹੁਚਾਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤ੍ਰਾਣ ਲਗਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਧਰਮ, ਅਪਣੀ ਵੇਸ ਭੂਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਖਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ, ਬਾਹਰੀ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼, ਨਿਯਮਬੱਧ ਕਰੜੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਖੇਡ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਜਗਮਗਾਉਂਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਅਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦਾ ਜਤਨ, ਇਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਟੀਮ ਨੂੰ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਟੀਮ ਨੂੰ ਹਰ ਪਖੋਂ ਤਿਆਰ ਬਰਤਿਆਰ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਵਕਤ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਚ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਲ ਵੰਡ ਇਵੇਂ ਹੈ।

—ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਬਿਸਤਰ ਤਿਆਗਣਾ, ਜੰਗਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ।

—ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ।

—ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਤੱਕ ਹਾਕੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੇਡ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।

—ਅੱਠ ਅਤੇ ਨੌਂ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ।

—ਨੌਂ ਤੋਂ ਡੇਢ ਵਜੇ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨੀ।

—ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਸਵਾ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤੱਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ।

—ਪੰਜ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਫਿਰ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਜਾਣਾ।

—ਸਵਾ ਸੱਤ ਵਾਪਸੀ ਉਪਰੰਤ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਤੱਕ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ।

—ਦਸ ਵਜ ਕੇ ਦਸ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਇਸ ਖੇਡ ਦੇ (ਅਤੇ ਵਡੀ ਖੇਡ ਦੇ ਵੀ) ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਹਾਰ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ ਇਸ ਟੀਮ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਠਾਕਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਠਾਕਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਨ ਮਾਰਵੀਂ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕੋਚਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕਲ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਕੋਚ ਟੀਮ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਹੈ ਇਸ ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ ਹੈ।●

ਬੈਰੂਤ ਵਿਚ ਕਤਲੇਆਮ

ਪੱਛਮੀ ਬੈਰੂਤ ਵਿਚ ਫਲਸਤੀਨੀ ਰਫਿਊਜੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲੇ ਆਮ ਦੀ ਲੂੰ ਕੰਢੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸਮੂਚੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਮਰ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਗਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਵੀ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪ ਦੁਖਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਹਿਟਲਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਗੈਸ ਚੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਵਾਂ ਮੁਲਕ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਟਿਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚਾਲ ਲੁਪਿਤ ਸੀ।

ਨਵਾਂ ਮੁਲਕ ਬਣਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਇਸਰਾਈਲ ਆਪ ਜ਼ਾਲਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਲਕ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹਰਾ ਬਣ ਕੇ ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਗਲ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਫੌਜੀ ਤਕਨੀਕ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਬੇ-ਪਨਾਹ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਸ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਰਾਮ ਪ੍ਰਸਤ ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ, ਮਿਸਰ, ਜਾਰਡਨ, ਲੈਬਨਾਨ, ਸਿਰੀਆ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਖੋਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਤਾੜਿਆ ਤੇ ਬੇ-ਇਜ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਰਬ ਮੁਲਕ ਤਾਂ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਰੂਸ ਦੀ ਅਥਾਹ ਮਦਦ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਹੁਕਮਰਾਨ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਖੁਲੀ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਾਇਲ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰੂਸੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਰੂਸੀ ਸਮਾਨ ਖੁਹਾ ਬਰਬਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਰੂਸ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਹੋਏ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੀ ਗਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਹੋਈ।

ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਮੁਲਕ ਬਣਣ ਤੇ ਉਜੜਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਸੀ ਫਲਸਤੀਨੀ ਲੋਕ ਉਹ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੜੇ। ਪਿਛਲੇ ਬੀਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫਲਸਤੀਨੀ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨੇ ਯਾਸਰ ਅਰਾਫਾਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਸਰਾਈਲ ਫੌਜ ਵਿਰੁਧ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾ ਲਿਆ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਣ ਦਿਤਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਅਵੇਸਲੇਪਣ ਅਤੇ ਦੁਚਿਤੀ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਮਾਇਤ ਕਾਰਨ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਭਾਵੇਂ ਹਾਰਿਆ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ।

ਫਲਸਤੀਨੀ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਲੜਾਕੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੈਬਨਾਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਮਸਲਾ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਦੂਸਰੇ ਬਨੇ ਰਿਫੀਊਜੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲੇ-ਆਮ ਇਸਰਾਇਲੀਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਜੇ ਪਖੀ ਸੰਸਥਾ ਫਲੈਂਜਿਸਟਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੇਠ ਹੋਇਆ।

ਜੇਦਾਹ ਤੋਂ ਰਾਈਟਰ ਸਮਾਚਾਰ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ੨੨ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਡਿਸਪੈਚ ਵਿਚ ਦਸਿਆ।

ਪੱਛਮੀ ਬੈਰੂਤ ਉਤੇ ਇਸਰਾਈਲੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਲਸਤੀਨੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਤਲੇਆਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਫਲਸਤੀਨੀ ਮੁਕਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਯਾਸਰ ਅਰਾਫਾਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਬੈਰੂਤ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੩੦੦ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਹੈ।

ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਰਾਈਲੀਆਂ ਨੇ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿਤਾ।

ਯਾਸਰ ਅਰਾਫਾਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ੧੮੦੦ ਤੋਂ ਵਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੋ ਫਲਸਤੀਨੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ, ਸ਼ਾਤਿਲਾ ਅਤੇ ਸਾਬਰਾ, ਵਿਚ ਹੀ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਾਜ਼ਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ੧੦੬੭ ਅਤੇ ਏਕਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ੪੦੦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗਾਜ਼ਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਰਦਨਾਕ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਖਬਰ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਇਕ ਨਰਸ ਨੇ ਦਿਤੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗਵਾਹ ਹੈ।

ਉਸੇ ਨਰਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲੀਆਂ ਨੇ ਨਰਸਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤੇ ਅਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਰਸਾਂ ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਤਲ ਕੀਤਾ।

ਇਸਰਾਈਲੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਤਿਲਾ ਤੇ ਸਬਾਰਾ ਫਲਸਤੀਨੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲਿਬਨਾਨ ਦੀ ਮੇਜਰ ਹਜਾਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਜੇ ਪੱਖੀ ਮਿਲਸ਼ੀਆ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਰਾਈਲੀ ਕਮਾਂਡ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸੈਨਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਅੰਦਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ।

ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੀਗਨ ਸਿਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਬੇਰੂਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਬੇਰੂਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਰੀਗਨ ਦੇ ਨਿਜੀ ਦੂਤ ਫਿਲਪ ਹਬੀਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿਤੀ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਸਟਰੀਆ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਲਾਮਤੀ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਰੂਤ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਫਲਸਤੀਨੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇਕ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਚਾਂਸਲਰ ਬਰੂਨੋ ਕੈਰੇਸਕੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਖਤ ਨਿਊਯਾਰਕ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਬ ਬਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਹੰਗਾਮੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਸਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਅਰਬਲੀਗ ਦੇ ੨੨ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ।

ਇਸਲਾਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਸਲਾਮਤੀ ਕੌਂਸਲ ਤੋਂ ਇਸਰਾਈਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ, ਦਰਦਨਾਕ ਤੇ ਦਰਿੰਦਗੀ ਭਰੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਰੁਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਲਸਤੀਨੀ ਰਫਿਊਜੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਂਹ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਇਸਰਾਈਲ ਦੇ ਊਰਜਾ ਮੰਤਰੀ ਯਿਰਚਾਕ ਬਟਮਨ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸਰਾਈਲੀ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਫਲੈਂਜਿਸਟ ਇਸਰਾਈਲੀ ਫੌਜੀ ਕਮਾਂਡ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਫਲਸਤੀਨੀ ਗੁਰੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬਚਿਆਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੋਵੀਅਤ ਖਬਰ ਏਜੰਸੀ ਤਾਸ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਟਿਊਨਿਸ਼ ਵਿਚ ਅਰਬ ਬਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਹੰਗਾਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮਤੇ ਵਿਚ ਫਲਸਤੀਨੀ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ।

ਲੋਕ ਰਾਇ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸਰਾਇਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਘਨਾਉਣੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਪੁਣ ਛਾਣ ਲਈ ਇਕ ਉੱਚ ਪਧਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਥਾਪਿਆ ਹੈ। ਓਧਰੋਂ ਅਮਨ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜਾਂ ਲੇਬਨਾਨ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਇਸਰਾਈਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾੜੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁਣ ਬੁਝਾਉਣ ਆਏ ਹਣ। ਇਸ ਖਿਤੇ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਜੇ ਮਾੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਦੂਜਾ ਵੀਤਨਾਮ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ। ●

HIGH CLASS GUN MANUFACTURERS

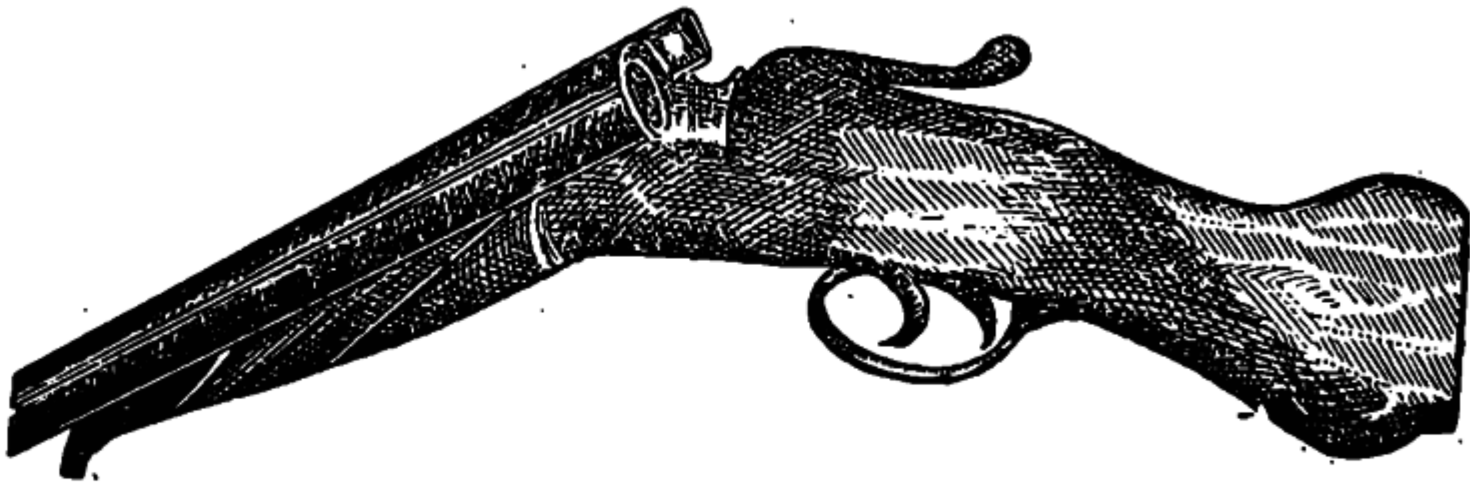
AND

REPAIRERS

FREE INDIA GUN MANUFACTURERS

(Industrial Estate, Extention Area, Jammu Cantt.)

Phone No. 43260

(SINGLE BARREL OR DOUBLE BARREL) 12 Bore Guns

Once Purchased Ever Purchased

AS

BEST QUALITY OF THE DAY,

IS

OUR MOTTO

IN NEED CONTACT US FOR BARGAIN

WITH FULL CONFIDENCE

ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝਾਂ

—ਸੰਤ ਰੇਣ

'ਸਭ ਕਿਛੁ ਬਣਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਨ ਬਣਿਆ,
ਅਜਾਂ ਲੱਧੀ ਢੂੰਡ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਸਭ ਕਿਛ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਦੇ,
ਇਥੇ ਚਾਲ ਇਹਾ ਇਨਸਾਨੀ
ਅਤੇ ਜੋ ਬਣਿਆ ਸੋ ਆਪੇ ਬਣਿਆ,
ਨਹੀਂ ਦੂਜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਬਾਨੀ
ਸੰਤਰੇਣ ਅਸਾਂ ਕੀ ਲੈ ਵਾਰਿਆ,
ਜੋ ਜੀਉ ਕੀਤਾ ਕੁਰਬਾਨੀ।'

'ਲਾ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਸੈਰ ਅਸਾਡਾ,
ਉਥੇ ਹੋਰ ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਕੋਈ
ਲੱਖ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਇਲਮਾਂ ਵਾਲੇ
ਹਰਗਿਜ਼ ਲਹਨਿ ਨ ਢੋਈ
ਪਹੁੰਚੇ ਸੋ ਜੁ ਖੁਦੀ ਥੀਂ ਗੁਜ਼ਰੇ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਫ਼ੀ ਹੋਈ
ਸੰਤਰੇਣ ਕੀ ਸਰਫਾ ਸਿਰ ਦਾ,
ਉਥੇ ਬਿਨ ਸਿਰ ਲੱਖ ਖਲੋਈ।

'ਦੇਹੁ ਦੀਦਾਰ ਸਿੱਕ ਲਾਹ ਅਸਾਡੀ,
ਅਸੀਂ ਦਰਸ ਤਿਰੇ ਦੇ ਪਿਆਸੇ
ਈਹੋ ਮੰਗਾਂ ਜੋ 'ਕੁਝ ਨਾ ਮੰਗਾਂ',
ਇਹਾ ਖੈਰੁ ਪਵੇ ਵਿਚਿ ਕਾਸੇ
ਢੂੰਦਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਤੇ ਲੱਭਾਂ ਮੈਨੂੰ,
ਅਸੀਂ ਅਜਬ ਹੈਰਾਨ ਥੀਆ ਸੇ
ਸੰਤਰੇਣ ਸੋਈ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲਿਆ,
ਜੋ ਅੱਗੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੇ।

'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗੇ ਸ਼ਉਕ ਮੌਲੇ ਦਾ,
ਸਭ ਕਿਝ ਸਿਰ ਤੇ ਝੱਲਦੇ
ਝੱਖੜ ਝਾਂਜੇ ਤੇ ਲੱਖ ਅਨ੍ਹੇਰੀਆਂ,
ਉਹ ਵਾਂਗੁ ਸੁਮੇਰੁ ਨ ਹਲਦੇ
ਭੁੱਖ ਵਿਚ ਰੱਜਣ, ਨੰਗ ਵਿਚ ਕੱਜਣ,
ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਨੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦੇ
ਸੰਤਰੇਣ ਜਿਨ੍ਹਾ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ,
ਕੀ ਆਖਣ ਸੁਖ ਇਕ ਪਲ ਦੇ।

——

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਹਾਨ ਜੱਪ ਪਰਯੋਗ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ੨੦ ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ਚਾਲੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭੋਗ ੧੩ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਪਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਹੋ ਰਹੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਵਾ ਲੱਖ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਹਵਨ ਯੱਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੯ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨਸਲ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ, ਮੱਝਾਂ, ਅਤੇ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਗੇਗੀ। ਕੀਰਤਨ, ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਖਿਆਨਾਂ ਸਹਿਤ ਅੰਤਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ੩ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਾਮੂਹਕ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਰਸਮ ਦੁਆਰਾ ਦਾਜ ਦਹੇਜ-ਰਹਿਤ ਸਾਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁਜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ

--ਸਵ: ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹੀ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤੇ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਸਾਡੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡਾ ਮਨ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਲੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਸਾਡੀ ਖੁਰਾਕ ਨਾਲ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਮਾਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਤਲਵਾਰ, ਲਹੂ ਪੀੜ ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਬੇਚਾਰਗੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਨ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹਦੀ ਖੁਰਾਕ ਲਈ ਏਡੀ ਕਠੋਰਤਾ ਵਰਤਣੀ ਪਵੇ। ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੁਰਾਕ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਮਨੁਖ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਲਈ ਸੁਭਾਵਕ ਲੋਚਨਾ ਦੇ ਬਿਪ੍ਰੀਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਹਟਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਹਡੀਆਂ ਦਾ ਕੋਝਾ ਢੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੁਰਾਕ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਾਸ਼ ਲਟਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਖੁਰਾਕ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਦੀ ਗੰਧ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
ਉਹਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਧੋਤੀ ਸਜੀ ਤਾਜ਼ਾ ਦੁਕਾਨ ਕੋਲ ਐਵੇਂ ਖੜੋ ਕੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਅ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਮਾਸ ਵਾਂਗ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਹਾਜ਼ਮੇ ਉਤੇ ਭਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਨੁਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਾ ਚੁਕਣ ਬਾਦ ਥਾਲੀ ਵੀ ਸਾਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਨੇਮ ਇਕ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਇਕ ਪਰਵਾਰ ਹੀ ਪਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇਮ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁਖਤਾ ਮਾਰੂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਛੇਤੀ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਰਵਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹੇ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖਤਾ ਕਾਇਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ। ਜੰਗ ਤੇ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਹਰ ਮਨੁਖ ਦੂਜੇ ਦਾ ਰਕੀਬ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਤਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਤਾ ਸਿਰਫ ਮਨੁਖਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਇੰਦ ਚਰਿੰਦ ਸਾਰੀ ਚੇਤੰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਖੁਰਾਕ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ੌਕੀਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਜਾਨਵਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਾਨਵਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਵੰਨ-ਸਵੰਨਤਾ ਹੋਣਗੇ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਨਵੀਨਤਾ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਅਰਾਮ ਅਜਥਾਨ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ।

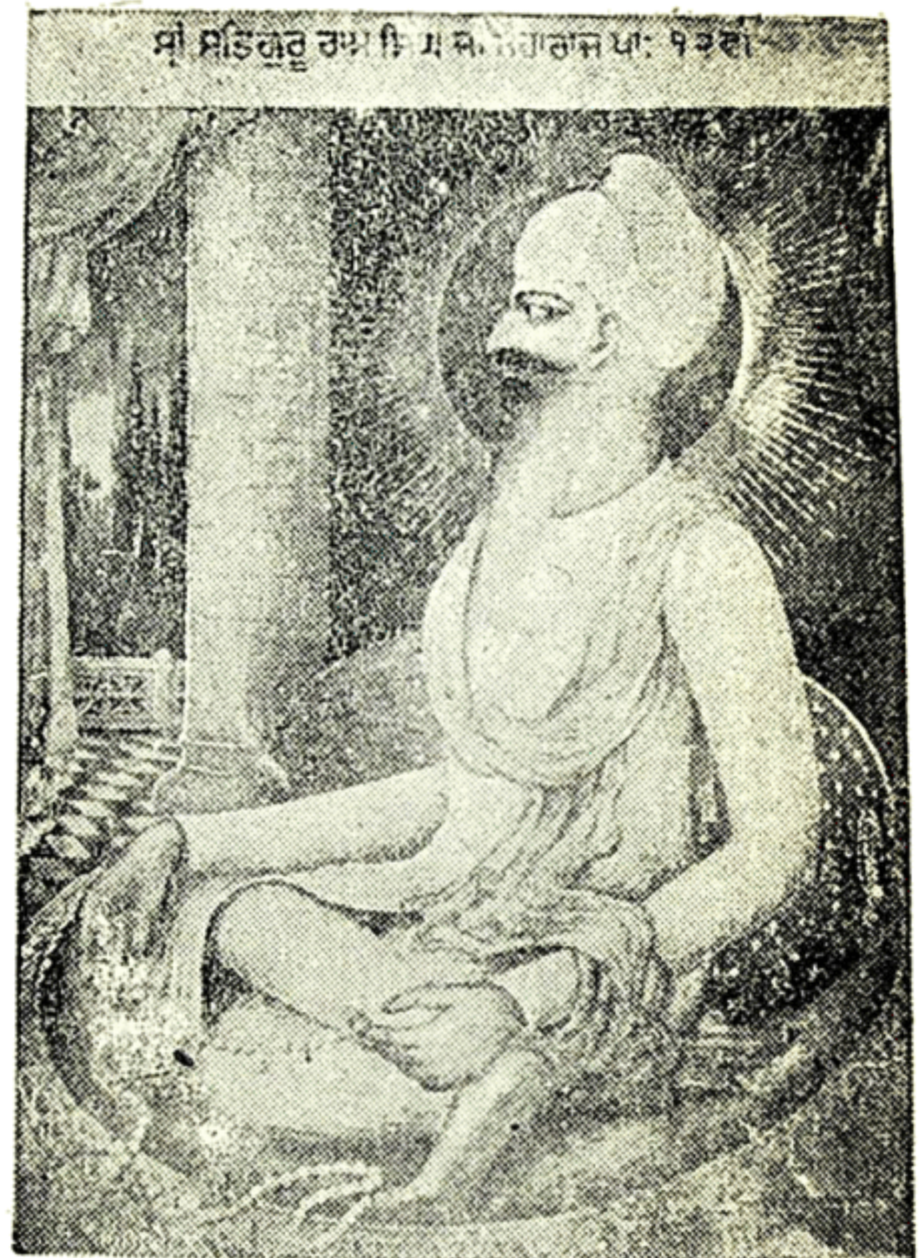
ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਮਨੁਖ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਚਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖੁਰਾਕ ਨਾ ਬਨਾਏ। ਸਇੰਸ ਤੇ ਹੁਨਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਨਰੋਈ ਤੇ ਸਵਾਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਮਾਸਖੋਰੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਣ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾਸ ਵਰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਇੰਸ ਮਨੁਖ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇ-ਮਾਸ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੁਚੜ ਖਾਨੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨੇ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੰਗ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਬੜੀ ਬਦ-ਸੂਰਤੀ ਤੇ ਬਦ ਗੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਪਿਆਰ ਦਇਆ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਆਦਰਸ਼ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਾਸ ਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁਖ ਲਈ ਮਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਉਪਰਲੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਲ ਟਕਰਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇੰਦ ਚਰਿੰਦ ਤੇ ਮਨੁਖ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ, ਲੜਾਈਆਂ ਨਫਰਤਾਂ ਤੇ ਈਰਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗਰੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪੇ ਸਹੇੜੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਜਲਿਹਾਰ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਕਲਿਆਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਪਰਵਾਰ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ : ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲ

— ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ੪ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੌਰੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਅੰਬਾਲਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜ਼ਲੰਧਰ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ, ਸਿਖੀ ਫੈਲਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਏ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਥ ਲਿਖੀਆਂ ਅਣ ਛੱਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਸੰਮਤ ਵਾਰ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਤਦ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਵਡਮੁਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੰਨ ੧੮੬੮ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਸੰਮਤ ੧੯੨੫ ਦੀ ਮਾਘੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਜਮੀਅਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਪਾਸ ਪਿੰਡ ਗਿੱਲ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮਤ ਦਾ ਹੋਲਾ ਜੋ ਮਾਰਚ ੧੮ ੯ ਵਿਚ ਸੀ, ਮਾਨਾ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹੋਲਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖੀਆ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਲੂਏ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਸੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜਿਆ। ਨਲੂਆ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮੋਤੀ ਸਿੰਘ ਨੇਪਾਲ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਅਜੀਟਣ ਸੀ। ਏਥੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਢਾਈ ਸਿਖ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖੀਆ ਪੂਰਾ, ਬਾਬਾ ਜਮੀਅਤ ਸਿੰਘ ਕਾਹਣੇਵਾਲਾ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜਮੀਅਤ ਸਿੰਘ ਗਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਅੱਧਾ। ਏਥੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਦੇ ਪਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਰਦਾਰ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਮਿਸਰੀ ਮੀਣੇ ਵਾਲਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਥੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜਿਆ। ਕੋਟ ਸ਼ੇਰੇ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਭਾਗਣ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਭੰਡਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਨ ੧੮੬੮ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਕੋੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀ ਇਸ ਸਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੇ। ਜਿਹੜਾ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਦੂਰ

ਹੈ। ਜਿਸ ਬੀਬੀ ਚੰਦੋ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਰਫ ੧੫ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਲ ਭੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਅਗਨੀ ਮੁੜ ਫੇਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਏ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਢਿਲੀਆਂ ਹੋਵਣ ਪਿਛੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਲੇ ਯਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਵਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਸੰਮਤ ੧੯੨੫ ਦੇ ਯਾ ਮਾਰਚ ੧੮੬੯ ਹੋਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਲਈ ਬਾਬਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਵਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਦੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ। ਮੁਕਤਸਰ, ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਅਤੇ ਅਬੋਹਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੋਗੇ ਬਠਿੰਡੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਜੱਟ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੋਦਲਿਆਂ, ਵਟੂਆਂ, ਖੋਖਰਾਂ, ਬਾਗੜੀਏ ਬਿਸ਼ਨੋਈਆਂ, ਜਾਟਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਚਾਰ ਆਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਵਿਘਾ ਬੈਅ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਰਾਨੀ ਸਨ। ਹਾੜੀ ਸੌਣੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਦੂਰ ਦੂਰ ਟਿਬੇ ਹੀ ਟਿਬੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਹ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਟਬਰ ਦੇ ਕੁਝ ਜੀ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀ ਚੋਰੀ, ਧਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਦੇ। ਬਰਾੜ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੋਲੇ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਕੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਿੰਡ ਰੁਪਾਣੇ ਕਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਆਬਾਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਜਟ ਸਿਖ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਕਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਵਟੌਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਝੁਗੀਆਂ ਉਜਾੜਣ ਯਾ ਢਿਗੇ ਜ਼ੋਰੀ ਪਸ਼ੂ ਖੋਹ ਕੇ ਲਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ੋਰਾ ਵਰੀ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ, ਸਾਰੇ ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਡਟਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਖ ਆਬਾਦਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਣੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਪਰ ਸਿਖ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਉਪਰਲੇ ਪਲੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿਹੜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਗਊ ਬੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਟਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸੋਢੀ ਗੁਰੂ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ, ਪਟਵਾਰੀ ਮੁਨਸ਼ੀ ਮਸੱਦੀ ਜਟ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਖਾਲਸ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਸਾਵਣੇ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ।

ਰੁਪਾਣੇ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਪਿੰਡ ਬਰਾੜੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਥਾਨੇਦਾਰ ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਹੀ ਇਸ ਵਹੀਰ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਤੁਰਿਆ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਤਾਂ ਵਹੀਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿਹਾ ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਖੁਲਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤਦ ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਠਰੁਮੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ, ਕਿ ਉਹ ਬਰਾੜਵਾਲੇ ਹੋਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੇ ਭੀ ਉਹ ਸਿਰ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ। ਸੋ ਵਹੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਨਾਲ ਓਹੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ ਜੱਟ ਐਸੇ ਭੈੜੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਠਾਨੇਦਾਰ ਨੇ ਅਫਸਰੀ ਰੋਹਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੇ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਖੋਹ ਲਈ ਅਤੇ ਮੌਲਾ ਬਖਸ਼ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਸੋਟੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਠਾਨੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਸਪਾਹੀ ਭੀ ਝਾੜ ਖਾ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੜ ਆਇਆ।

ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਬਲਵਾ, ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ, ਸਰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜ ਦਿਤੀਆਂ।

ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਸੁਪਰੀਇੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨਸਮਿਥ ਅਤੇ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਵੇਕਫੀਲਡ ਕੋਈ ੨੦ ਕੁ ਸਪਾਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਰਾਜਵਾਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਘੋੜਸਵਾਰ ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ੧ ਮਾਰਚ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਮੁਕਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੋਢੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆ ਸਲਾਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸੁਪਾਹੀ ਬਰਾਜਵਾਲੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲੇ। ਅਫਸਰਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਟੋਡੀਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਬਰਾਜਵਾਲ਼ੇ ਤੋਂ ਉਰੇ ਹੀ ਵਿਉਂਤ ਇਹ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ੨ ਵਜੇ ਸਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਰਾਜਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚੀ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਕੁਤਬ ਸ਼ਾਹ, ਅੱਠ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦਾ ਸੁਪਰਇੰਟੈਂਡੈਂਟ ਅਲੀ ਮੌਲਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਕਿਹਾ "ਕਿ ਫਿਦਵੀ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਆਵਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੂਲੇਵਾਲੀਏ ਕੂਕੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਬਾਗੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾਜਵਾਲੀਏ ਨੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤੀ। ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਫਿਦਵੀ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਨਿਮਕਖਾਰ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਦਵੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਲੀ ਮੌਲਾ ਦੇ ਸਮਝਾਣ ਤੇ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਢੇਮਾਂ ਮਾਰੀਆਂ।

ਓਧਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇਸੀ ਅਫਸਰ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਭੋਂ ਬਾਗੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਵਾਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਏਧਰ ਭੋਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁੜ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਫ਼ ਨੀਯਤ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਸਣ ਲਈ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੪੪ ਆਦਮੀ ਫੜ ਕੇ ਮਲੋਟ ਦੇ ਥਾਨੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ੫੦੦੦/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਸਨ, ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏ : ੨ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ੪੪ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੈਦੀ ਮਲੋਟ ਤੋਂ ਮੁਕਤਸਰ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਨਕਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕਦਮਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਰੇਕਕਰਾਫਟ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਪਰ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਬਲਕਿ ਬਲਵੇ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਕੇ ਥੋੜਿਆਂ ਜਿਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਕਾਰ ਅਤੇ ਰੁਹਬ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਬਨਣ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬਰਾਜ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਸਤਾਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਰਮਾਨੇ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਰਾਹ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਛੱਡ ਦਿਤਾ।

ਸੋਢੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਆਨਰੇਰੀ ਮਜਸਟਰੇਟ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਝ ਇਨਾਮ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਝੂਠਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾਂ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਸੰਨ ੧੮੬੯ ਯਾ ਸੰਮਤ ੧੯੨੬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੁਧਿਹਾਨਾ, ਲਾਹੌਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ। ਜਦ ਦਰਪ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਮੁੜਦੇ ਆਪ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਤਦ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ੧੫੦ ਆਦਮੀ ਸ਼ਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੀਆ, ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਭੀਖ ਜਲੰਧਰੀ ਆਪਣੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਅਣ ਛੱਪੀ ਪੁਸਤਕ ਤਾਰੀਖ ਵਾਕਤੇ ਵਿਚ ੪੨ ਤੋਂ ੬੯ ਸਫ਼ਿਆਂ ਤਕ ਕੂਕਿਆ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਨ ੧੯੯੨ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਖੁਦ ਗਿਆ ਔਰ ਦੇਖਾ। ਕੂਕਿਓਂ ਨੇ ਜੋ ਤਰੀਕ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਆ ਹੈ, ਵੁਹ ਅਸਲ ਮਜ਼ਹਬ ਸਿਖੋਂ ਕਾ ਹੀ ਹੈ। ਔਰ ਉਸੇ ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਰੌਣਕ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਲਾਨ ਉਨ ਕੀ ਤਬੀਅਤ ਕਾ ਅਸਲੀ ਰੁਖ ਸਿਖ ਮਜ਼ਹਬ ਕੀ ਜਾਨਬ ਹੈ ਪਰ ਉਨ ਕੇ ਤਰੀਕ ਔਰ ਡੇਢ ਲਾਖ ਆਦਮੀਓਂ ਸੇ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰੋਹ ਕੇ ਇਤਫਾਕ ਸੇ ਜਿਹ ਭੀ ਦਿਯਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਹ ਲੋਗ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਤਰੀਕ ਪਰ ਚਲਤੇ ਹੈਂ। ਉਨਕੀ ਜੋਲਾਨਾਏ ਤਬਅ, ਸਖਤ ਗੁਜ਼ਰਾਨ, ਨੀਮ ਸ਼ਬੀ ਪੰਚਾਇਤੇਂ ਔਰ ਸਪਾਹੀਯਾਨਾ ਵਜਅ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਉਨ ਕੇ ਊਪਰ ਹੁਈ, ਔਰ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਉਨਕੇ ਸਰਗਨਹੋਂ ਕੋ ਨਿਗਾਹ ਮੇਂ ਰੱਖਾ ਥਾ।"

"ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹਰ ਕੌਮ ਔਰ ਹਰ ਜ਼ਾਤ ਕੇ ਆਦਮੀ ਕੋ ਅਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬ ਵਾ ਫਿਰਕੇ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਲੇਤਾ ਰਹਾ। ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ ਕੋ ਭੀ ਕੂਕਾ ਕਰ ਲੇਤਾ ਹੈ। ਇਨ ਕੂਕਿਓਂ ਮੇਂ ਅਕਸਰ ਨੀਚੀ ਜ਼ਾਤ ਕੇ ਲੋਗ ਮਿਸਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਟ, ਔਰ ਚਮਾਰ ਵਗੈਰਾ ਕੇ ਹੈਂ। ਅਕਾਇਦ ਉਨਕੇ ਸਾਫ ਔਰ ਆਸਾਨ ਹੈਂ। ਯਅਨੀ ਬੁੱਤ ਪਰਸਤੀ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੀ ਜ਼ਾਤ ਕੀ ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋ ਆਪਣਾ ਦੇਵਤਾ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਕੋ ਗੁਨਾਹ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ। ਚੋਰੀ, ਜ਼ਨਾਕਾਰੀ, ਸ਼ਰਾਬਖੋਰੀ ਔਰ ਕੁਲ ਮੁਸਕਰਾਤੇ ਫਸਾਦ, ਗੋਸ਼ਤ ਔਰ ਝੂਟ ਉਨ ਕੇ ਕਤਈ ਮਨਅ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਯਿਹ ਮਜ਼ਹਬ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੇ ਊਪਰ ਅਤਾਇਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਔਰ ਪਾਬੰਦੀ ਅਕਾਇਦ ਕੀ ਔਰ ਜਫਾਕਸ਼ੀ ਔਰ ਜਾਨ ਫਸ਼ਾਨੀ ਜਬਰਨ ਲਾਜ਼ਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਬੜਾ ਮਕੂਲਾ ਉਨਕਾ ਯਿਹ ਹੈ, "ਮਰਨਾ ਕੋਬੂਲ ਕਰੋ, ਜੀਨੇ ਕੀ ਖਾਹਸ਼ ਛੋੜੋ, ਆਪਣੇ ਤਾਈਂ ਖਾਕ ਸਮਝੋ, ਤਬ ਕੂਕਾ ਬਨੋ" । ਕੂਕਿਓਂ ਕਾ ਰੋਜ਼ ਰਾਤ ਕੇ ਤੀਨ ਬਜੇ ਉਠ ਕਰ ਨਹਾਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਨਹਾ ਧੋ ਕਰ ਗਰੰਥ ਕੇ ਅਸ਼ਲੋਕ ਪੜਤੇ ਹੈਂ। ਉਨ ਕੋ ਤਮਾਮ ਉਮਰ ਨੇਕੀ ਔਰ ਨੇਕਚਲਨੀ ਕੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ...ਕੂਕਾ ਕੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਨੇ ਮੱਕਾਰ ਔਰ ਬਦਇਖਲਾਕ ਕਮ-ਦੇਖਾ ਹੋ ਗਾ। ਇਨ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਬੜੇ ਗਰਹੋ ਕੋ ਦੇਖਕਰ ਮਅਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਦੀਦ ਫਿਰਕੇ ਕੀ ਬੜੀ ਜਲਦ ਤਰੱਕੀ ਹੁਈ ਹੈ। ਗਾਓਂ ਕੇ ਗਾਓਂ-ਔਰ ਮੋਚਿਆ ਕੇ ਮੋਚਿਆ ਕੂਕੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜੋ ਮੂਜਦ ਥੇ, ਨੇ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਰੰਭਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਆ, ਉਨ ਕੋ ਯਿਹ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੂਆ ਕਿ ਦਸ ਬਰਸ ਮੇਂ ਭੀ ਏਕ ਹਜ਼ਾਰ ਉਨਕੇ ਚੇਲੇਂ ਮੇਂ ਹੋਤਾ। ਉਸ ਕੇ ਮਜ਼ਹਬ ਕਾ ਅਰੂਜ ਪਿਛਲੇ ਮਸਨਦ ਨਸ਼ੀਨੋਂ ਕੇ ਵਕਤ ਮੇਂ ਹੂਆਂ ਥਾ। ਇਸ ਮੂਜਦ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਲਾਖੋਂ ਕੂਕਾ ਹੋ ਗਿਆ।"

"ਜਬਕਿ ਗੁਰੂ ਕੋ ਕੋਈ ਨਿਆ ਗਸ਼ਤੀ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਵਹੁ ਲਿਖ ਕਰ ਏਕ ਕੂਕੇ ਕੋ ਦੇ ਦੇਤਾ ਹੈ ਵਹੁ ਉਸ ਹੁਕਮ ਕੋ ਲੇਕਰ ਜਿਤਨਾ ਉਸ ਸੇ ਦੌੜਾ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਖਬਰ ਕਰਤਾ ਹੂਆ ਦੌੜਤਾ ਹੈ, ਔਰ ਫਰਮਾਬਰਦਾਰੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਪਨੇ ਊਪਰ ਫਰਜ਼ ਜਾਨਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਵਹੁ ਥੱਕ ਕਰ ਚਲਨੇ ਕੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਤਾ, ਕਿਸੀ ਦੂਸਰੇ ਕੂਕੇ ਕੋ ਦੇ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਵੁਹ ਭੀ ਕਿਸੀ ਦੂਸਰੇ ਕੂਕੇ ਕੋ ਦੇਤਾ ਹੈ, ਵੁਹ ਭੀ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਗਰਜ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵੁਹ ਹੁਕਮ ਅਜਮ ਸੁਰਅਤ ਕੇ ਸਾਥ ਕੂਕਾਓਂ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਚੇਲੇ ਉਸ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਬਰੋਜ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਤੇ ਗਏ। ਔਰ ਬਿਲਾਸ਼ੱਕ ਇਖਲਾਕ ਉਸਕੇ ਚੇਲੋਂ ਕਾ ਸਿਖੋਂ ਕੀ ਨਿਸਬਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋਤਾ ਚਲਾ ਥਾ। ਗ਼ਰਜ਼ ਕੂਕਾ ਸਿਖੋਂ ਮੇਂ ਐਸੇ ਹੋ ਗਏ, ਕਿ ਜੈਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ ਮੇਂ ਵਹਾਬੀ—।"

ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਖਣੇ ਵਾਲੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ੧੦੦ ਵਿਚੋਂ ੯੫ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੱਟ ਗੋਤਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚੰਗੇ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਸਿਰਕੱਢ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਵਾਲੇ ਟੱਬਰ ਨਾਮਧਾਰੀਏ ਸਜ ਗਏ ਸਨ।

ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

—ਅਲੈਕਜ਼ਾਂਦਰ ਸੋਲਜ਼ੇਨਿਤਸਨ

ਦਾਸਤੋਵਸਕੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੜਾ ਹੀ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਵੇਗੀ '।

ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?...ਮੈਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਇਹਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ? ਆਖਿਰ, ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ?

ਵੈਸੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਚਿਤਰਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਵਿਚਿਤਰਤਾ ਕਲਾ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਚੀ ਕਲਾ-ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ... ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਝੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਗਲਤ ਗੱਲ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰੇ ਤੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਭਾਸ਼ਣ, ਕੋਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਲੇਖ, ਕੋਈ ਸਮਾਜਕ ਕਾਰਜ ਕ੍ਰਮ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਫਲਸਫੇ ਭਰਿਆ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਲੁਕਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਸਲੀਅਤ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਫੇਰ, ਉਹਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਓਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਣ, ਕੋਈ ਲੇਖ, ਕੋਈ ਕਾਰਜ-ਕ੍ਰਮ, ਨਿਬੰਧ ਆਦਿ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਅਸਰਦਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਤੇ ਬੇਵਿਸਾਹੀ ਵੀ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੋਂਹਦੀ ਉਹਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ।

ਪਰ ਹਰੇਕ ਕਲਾ-ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਲਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਢੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਬਿਮਾਰ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਪੈ ਗਏ ਲਗਦੇ ਨੇ, ਉਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜ਼ਿਹੜੀਆਂ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਸਚਾਈ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੋਜ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਸਜੀਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕਦੀ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ, ਉਨਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸਤਯ, ਸ਼ਿਵ, ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਖੋਖਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹਨਾ ਤਿੰਨਾਂ ਬਿਰਛਾਂ ਦੇ ਸਿਖਰ ਝੁਕਣ ਲਗਣ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਯ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਕੱਟ-ਵੱਢ ਵੀ ਦੇਣ ਤਦ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਭਰੀ ਤੇ ਨਾਮਾਲੂਮ ਲੰਬਾਈ ਉਪਰ ਉਠਦੀ ਹੋਈ ਉਹਨੂੰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਉਚਾਈ ਤਕ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਦਸਤੋਵਸਕੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਸੁੰਦਰਤਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਵੇਗੀ' ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਕ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਸੀ। ਆਖਿਰ, ਦਸਤੋਵਸਕੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ—ਉਹਦੇ 'ਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਚਰਜ ਭਰਿਆ ਚਾਨਣ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਸਾਹਿਤ ਸ਼ਾਇਦ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਅਜ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ●

ਅਨੁਵਾਦੀ : ਵਿਰਦੀ

ਸਤਵੀਂ ਗੁਟ ਨਿਰਲੇਪ ਚੋਟੀ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਗੁਟ ਨਿਰਲੇਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਤਵੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਰਤ ਗੁਟ ਨਿਰਲੇਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੋਢੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਗੱਠ ਜੋੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਬੰਡੂੰਗ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਚ ਸ਼ੀਲ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਸੀ "ਜੀਓ ਅਤੇ ਜੀਣ ਦਿਓ" ਅੱਜ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸੂਤਰਧਾਰ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ, ਮਾਰਸ਼ਲ ਟੀਟੋ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਸਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ, ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਆਰਥਕ ਮਿਲਵਰਤਨ ਵਧਾਓਣ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਫਖਰ ਯੋਗ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਕਾਫਲਾ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵਾਂ ਵਲ ਅਗੇ ਸਰਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਿਲੀ ਕਾਨਫਰਸ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਹਨ।

ਜਾਨਕਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਤਵੀਂ ਗੁਟ-ਨਿਰਲੇਪ ਚੋਟੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਇਰਾਕ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਗਦਾਦ-ਵਿਚ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰ ਇਰਾਕ ਅਤੇ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਛਿੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਰਾਕ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਸਤਬਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਬਗਦਾਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ੨੦ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਗੁਟ ਨਿਰਲੇਪ ਚੇਅਰਮੈਨ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਫਿਡਲ ਕਾਸਟਰੋ ਨੇ ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਸਟਰੋ ਨੇ ੨੯ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਭ ਮੈਂਬਰ ਮੁਲਕਾਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਲਿਖਣ।

ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿਠੀ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਊਬਨ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਪੱਖ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਮਿਸਾਲੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਾਤੀ ਚਿਠੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਸਟਰੋ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਸਟਰੋ ਨੂੰ ਚਿਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ :

"ਇਹ ਦਰਅਸਲ ਇਕ ਮਾਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਟ ਨਿਰਲੇਪ ਦੇਸ਼ ਸਰਬਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਤਵੀਂ ਚੋਟੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਭਾਰਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿਣ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।"

ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਟ-ਨਿਰਲੇਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ—ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਅਨ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਛਿੰਜ ਪਿਛੋਂ, ਮਾਰਚ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਾਗੇ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਇਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਿਆਸੀ ਮੇਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿਮਤੀ ਚਿੱਤਰ

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਤਰ ਵਾਂਗ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਧਨ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੁਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਜੁਗ ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਗਲ ਛਿੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬੀਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੇਂਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ । ਕਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਬਕ ਐਮ. ਐਲ. ਏ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਦਿਵਾਨ ਮੈਂ ਛੋਟਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਰਸ ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਉਹਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ । ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕਿਡੀਆਂ ਕਿਡੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਟੱਪ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਢਾਡੀ ਕਵੀਸ਼ਰ ਗੀਤਕਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਕਿਹਾ (ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਵੇਖ ਕੇ) ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਲਗਵਾ ਲੈਣਾ ਸੀ । ਪੰਜ ਸਟਾਰ ਟੀ. ਵੀ ਵਾਲਾ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਭਟੀ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਸੁਆਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਣਾ ਸੀ" ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।......।

ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤਾਂ ਚੋਂ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਸੁਣੇ ਹਨ । ਸਗੋਂ ਮੇਰੀ ਸੂਝ ਦੀ ਯਾਦ ਕੜੀ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਨੁਭਵ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਹੀ ਸੀ । ਸਿਆਲਕੋਟ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੱਖੋਕੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ । ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸਿਰ ਤੇ ਮੰਡਲਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪੱਖੋਕੇ ਗਿਆ ਸਾਂ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਢੋਅ, ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਸੀ । ਸਿਆਲਕੋਟ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਧੂਮ ਹੁੰਦੀ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਨ । ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਖ ਸਭ ਜਾਂਦੇ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਜਗਹ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕੋਠਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਪੈਰ ਧਰਨ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਸੀ । ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿਚ ਸੰਤ ਆਪ ਵੀ ਖੜਤਾਲਾਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ । ਇਹ ਕੱਥਕ ਨਾਚ ਦਾ ਖੁਲਾ ਡੁੱਲਾ ਤੇ ਜਟਕਾ ਰੂਪ ਸੀ ।

ਸੰਤ ਆਪ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਗੋਪੀਆਂ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ । ਸਿਰ ਤੇ ਇਕ ਵਡਾ ਗੜਵਾ ਟਿਕਿਆ ਸੀ । ਉਪਰ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਗੋਪੀ ਰੂਪ ਹੋਏ ਸੰਤ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ

ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਟਕੀ ਵੇ ਵੇਚਾਂ ਦੂਧ ਦਹੀਂ
ਲੈ ਲੌ ਦੂਧ ਦਹੀਂ

ਮਗਰ ਮਗਰ ਜਥੇ ਵਾਲੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾਂ ਪੜਦੇ । ਸੰਤ ਕਦੇ ਪੜਦੇ ਪੜਦੇ ਜਥੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਸੰਤ ਅਤੇ ਜਥੇ ਵਾਲੇ ਵਾਰੀ ਨਾ ਟੁਟਣ ਦੇਂਦੇ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਜਦੀਆਂ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੀਆਂ 'ਇੰਦਰ ਮੋਹਣੀਆਂ' ਖੜਤਾਲਾਂ, ਦੋ ਦੋ ਢੋਲਕਾਂ ਅਤੇ ਛੈਣੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਲਟਬੌਰਿਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਰਸ ਬਖੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਵਟ ਥਕਾਵਟ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਦਾ ਚਿਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਿਆਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਨਾਰੋਵਾਲ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਅਚਾਨਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚਕਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਕਫੀ ਹੋ ਗਈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਣ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਜੜ ਪੁਜੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜਲੰਧਰ ਆਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ਘੋਰ ਉਦਾਸ ਸੀ ਅਤੇ

ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਥੋਹੜਾ ਠਰਮਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਝੱਸ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਹਲੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਢੋਲਕ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਆਇਆ ਕਰਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ ਢੋਲਕੀ ਤੇ ਛੈਣੇ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੱਲੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਉਦੋਂ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਸੜਕੋਂ ਪਾਰ ਇਕ ਸੁਖਦਾਈ ਕਿਰਨ ਦੀ ਝਲਕ ਪਈ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਜਲੰਧਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ (੧੦ ਸਾਲ) ਆਪਣੇ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਛੋਟੇ ਭਰਾ (੫ ਸਾਲ) ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਚਲੋ। ਵਾਹ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਕੇਹੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮੁੜ ਬਹਾਰਾਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਜ਼ (ਢੋਲਕ ਛੈਣੇ) ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ, ਗਵਾਚਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਉਣਾ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨਾ। ਬਾਬਾ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘਾ ਲਿਆ ਭਈ ਢੋਲਕੀ। ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਭੁੰਜੇ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅਲਾਣੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦਰੀਆਂ ਹੋਣ ਢੋਲਕ ਛੈਣੇ ਖੜਕ ਪੈਣੇ। ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਸਰੂਰ ਇਕ ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ। ਉਸ ਬੇਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਸਭ ਦੁੱਖ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ।

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਗਲੀਆਂ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੋਹੜਾਂ ਹੇਠ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣੇ। ਬੜੀ ਸਿਧੀ ਜਿਹੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ "ਡੰਡੌਤ ਬੰਦਨਾ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ।" ਜਾਂ "ਤੀਨ ਲੋਕ ਦੇ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰੀਆ ਡੰਡੌਤ ਬੰਦਨਾ"। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੀਵਾਨ ਭਖਦਾ।

ਸੰਤ ਕਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਹੋ...ਦੀ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਜਥਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬੰਨਦੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਤੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਘਦੇ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਫੌਜੀ ਕਿਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਕੇ ਅਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੜ ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ। ਪਰਮਾਣ ਤੇ ਪਰਮਾਣ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਬੜੀ ਸਿਧੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਮਿਠੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਕਰਦੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਕੇ ਹਸਾਉਂਦੇ ਰੁਲਾਉਂਦੇ। ਧਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਇੰਦਰ ਮੋਹਨੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕੁਝ ਥਥਲਾਉਂਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕਠੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ।

ਸੀਤਲਾ ਮੰਦਰ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਖੜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੜਕ ਤੇ ਸਾਰਾ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਜਾਮ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਿਉਂ ਇੰਦਰ ਮੋਹਨੀਆਂ ਵਜਾਂਦੇ ਤੇ ਧਾਰਨ ਪੜਦੇ ਚਲੇ। ਸਾਹਮਣੇ ਚਿਤਰਾ ਟਾਕੀਜ਼ (ਅਜ ਕਲ ਓਡੀਅਨ ਸਿਨਮਾ) ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਨਮਾ ਹੈ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜਦੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਰਿਵਾਜ਼ ਸੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਜਥੇਦਾਰ ਇਥੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੱਲਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਕਈ ਕਈ ਦੀਵਾਨ ਲਗਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਲੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਧਰੋਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਜਥੇਦਾਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੰਤ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਰਿਹਾ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਨਾਂਓਂ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਗਣਾ ਉਚੀ ਬੋਲਣਾ ਕਿਨਾਂ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ

ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਕੌਣ ਸਮਝੇ । ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਪਿਛੋਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲੋਕ ਰੁਚੀ ਵਾਲਾ ਦੀਵਾਨ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਸਨ ਤੋਂ ਮਨਾਂ, ਨਾ ਕਰਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁਝ ਵਿਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਕੁਝ ਹਾਸ ਰਸ । ਲੋਕ ਹਸ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਕੀਲੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ । ਇਕ ਵਾਰ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗਲਾਂ ਕਰਨ । ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਲਗੇ । ਸੰਤਾਂ ਕਿਹਾ ਨਾ ਭਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਕਹੋ । ਕਹਿਣ ਲਗੇ :

ਬੀਬੀਓ ਮੈਂ ਅਗੇ ਅਗੇ ਧਾਰਨ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਪੜਿਓ ।

ਸੰਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਸਾਈਆਂ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਸਾਈਆਂ

ਬੀਬੀਆਂ ਬੜੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਤੁਕ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਪੜੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਸਾਈਆਂ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ........

ਸੰਤਾਂ ਫੇਰ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ।

ਅਸੀਂ ਰੌਲਾ ਪਾਣ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ।
ਅਸੀਂ ਰੌਲਾ ਪਾਣ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ।

ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਤੁਕ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਦੁਹਰਾ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸਮਝ ਆਈ । ਇਕ ਵਾਰ ਹਾਸੜ ਮੱਚ ਗਿਆ ਪਰ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ।

ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਅਕਸਰ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਇਕ ਲੋਕ ਰੁਚੀ ਗਾਥਾ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ । ਸੱਤ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸੌ ਚਲਿਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਚਲਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ।

ਇਕ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਦਾ ਮੌਜੂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਚਲਿਤਰ ਕੀਤਾ । ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਮਰਦ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਜੀ ਡਾਹ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਸਿਰ ਸੁਟ ਕੇ ਪਈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਘਬਰਾ ਗਈ । ਨੂੰਹ ਹੂੰਗਾਰਾ ਮਾਰੇ ਤੇ ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ । ਆਖਰ ਸੱਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਕੀ ਗਲ ਹੈ । ਨੂੰਹ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਚਮੜਿਆ ਹੈ । ਸੱਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਉਤਰੇਗਾ । ਨੂੰਹ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਤਦ ਹੀ ਉਤਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਮਾਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰ ਮੁਨਵਾ ਦਿਓ । ਸੱਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਉਤੇ ਸੱਸ ਨੇ ਸਿਰ ਮੁਨਵਾ ਕੇ ਟਿੰਡ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਨੌ ਬਰ ਨੌ ਹੋ ਗਈ ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕੀ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਲੋਕਉਤਸਕਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ।

ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਈ । ਉਹ ਹਲ ਪੰਜਾਲੀ ਵਿਚੇ ਸੁਟ ਝਟ ਧਾਈ ਕਰਕੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਸੋਹਰੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਸੋਹਰੇ ਘਰ ਕੁਹਾਰਾਮ ਮਚ ਗਿਆ ਪਰ ਪਤਾ ਕੁਝ ਨਾ ਲਗਾ । ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਉਹਦੀ ਸੱਸ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੁਰੀਆਂ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ ਤੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦਾ ਹੁਣ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗਲ ਹੈ ।

ਉਹਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਤਾਂ ਉਸ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਲਾਜ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਅਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਆਖਰ ਸੋਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਧੀ ਜੀਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਉਪਾਅ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ । ਆਦਮੀ ਨੇ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਿਆਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀਮਾਰ ਬੀਬੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਚਾਚੀਆਂ ਤਾਈਆਂ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਆਦਮੀ ਦੀ ਸੱਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੀ ਧੀ ਬੱਚ ਜਾਵੇ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਾਨੀਆਂ ਜਠਾਣੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰ ਘੋਠ ਮੋਨ ਕਰਵਾ ਲਏ ਤੇ ਧੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਚਲ ਪਈਆਂ । ਉਹ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਇਆ ਵੇਖ ਉਹ

ਬੀਬੀ ਗੌਣ ਲਗ ਪਈ।

ਸਸੁੜੀ ਮੁਨਾਈ ਅਸਾਂ ਸਸੜੀ
ਮੁਨਾਈ ਆ,

ਆਦਮੀ ਝੱਟ ਉਤਰ ਵਿਚ ਗੋਣ ਲਗ ਪਿਆ :

ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵੇਖ, ਡਾਰ ਘੋਨੀਆਂ
ਦੀ ਆਈ ਆ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗਾ ਕੇ ਇਹ ਪੜਣਾ ਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਮੁਸਕਾਣ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਪਸਰ ਜਾਣੀ। ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਿਆ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਏਡੀ ਸਰਲ ਅਤੇ ਢੰਗ ਐਸਾ ਸਿਧਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਸੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁਨ ਤਾਂ ਇਕ ਨਵੇਕਲਾ ਰੰਗ ਬਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦੇ ਜਲੂਸਾਂ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਖਲਾਰ ਖਲਾਰ ਕੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਸੁਣਕੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੁ ਨਮੂਨਾ।

ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਭੇਖ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਧਾਰ ਲੈ।

ਸਿਰ ਧਰ ਕੇ ਤਲੀ ਤੇ ਆ ਜਾ ਮਿਲਣ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ
ਇਕ ਸੀਸ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੰਗਿਆ ਖਾਲਸਾ ਦੇਣਾ ਜੀ

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਗੱਠੀਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਦ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਨ, ਕਿਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਮੱਤੀ ਖਿਖੇਰਦੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸੇਵਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖੇਰਦ ਜਾਂਦੇ।

ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਚੋ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰਫਤ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਾਦੇ।

ਪ੍ਰੇਮ ਕਹੇ ਮੈਂ ਸਿਰ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਵਿਚ ਬਜ਼ਾਰੀਂ ਤੋਲਾਂਗਾ
ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਪੂਰਾ ਤੋਲੀਂ ਘੱਟ ਤੋਲ਼ੇਂ ਤਾਂ ਬੋਲਾਂਗਾ

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਇਕ ਧਾਰਨ ਉਹ ਪੜਦੇ ਸਨ।

'ਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜਾਣਦੇ ਬੇਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ।'' ਇਹ ਧਾਰਨ ਉਹ ਲਗ ਭਗ ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਧਾਰਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਦਸੂਹੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ। ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਰੀਰ ਮਿਟੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਾਗਿਓਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕਥਾਵਾਂ ਯਾਦ ਹੋਣਗੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਿੰਡ ਪਰਵਾਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਖਰੇ ਲੇਖ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਦੀਵਾਨ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨਾਂ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲੇ ਇਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਯਾਦ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਗੀਤ

—ਨਵਰਾਹੀ ਘੁਗਿਆਣਵੀ

ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਭੁਲ ਦੀ ਮੈਥੋਂ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਹਾਰ ਵੇ।
ਛੱਡਦੇ ਨਾ ਖਹਿੜਾ ਮੇਰਾ, ਚੰਦਰੇ ਵੀਚਾਰ ਵੇ।
ਰੋਂਦਿਆਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦਿਆਂ ਦਾ, ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਹਉਕਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਤਾਈਂ, ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਢੋਇਆ ਹੈ।
ਨਿੱਘੇ ਨਿੱਘੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ, ਬੱਝੀ ਹੈ ਕਤਾਰ ਵੇ।
ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਭੁਲਾਈ ਮੈਥੋਂ......

ਆਸਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਮੁੱਕੇ, ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾ।
ਮੌਤ ਵੀ ਨਾ ਨੇੜੇ ਆਵੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗੌਂਦ ਨਾ।
ਆਖ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ ਕੀਕੂੰ, ਸੀਨਾ ਬੇਕਰਾਰ ਵੇ।
ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਭੁਲਾਈ ਮੈਥੋਂ......

ਤੇਰੇ ਵੀ ਨਾ ਵੱਸ ਬੀਬਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਹਾਂ।
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਖਾਉਤ ਮੈਂ ਤੇ ਦਮੇ ਦੀ ਬੀਮਾਰ ਹਾਂ।
ਚੁੱਪਚਾਪ ਸਾਰੇ ਤਾਨ੍ਹੇ, ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ ਸਹਾਰ ਵੇ।
ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਭੁਲਾਈ ਮੈਥੋਂ......

ਜੱਗ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਾਂ ਜਿਹੜਾ ਮੰਨਦਾ ਨਾ ਸੱਚ ਵੇ।
ਐਵੇਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਭੇੜਾ, ਹੀਏ ਵਾਲਾ ਕੱਚ ਵੇ।
ਭੁੱਲ ਕੇ ਜੇ ਆਵੇਂ ਲੈ ਜਾਏਂ, ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਸਾਰ ਵੇ।
ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਭੁਲਾਈ ਮੈਥੋਂ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਹਾਰ ਵੇ।

——

ਲੈਕਚਰਾਰ
ਬਲਬੀਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ
ਫਰੀਦਕੋਟ

ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ

—ਤਰਲੋਕ ਮਨਸੂਰ

ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸਰਾਪ ਲਗਾ ਹੈ ?—
ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਮਧੁਰ ਜਹੇ ਗੀਤ ਦਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ ?
ਬੁੱਧ ਦੀ ਭੂਮੀ ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ—
ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ-ਧਰਮਾ ਹੈ—
ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਿਰੇ ਅੰਗਾਰ ਬੁਕਦਾ ਹਾਂ ?
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾਂ ਵਤਨ ਮੇਰੇ ਦਾ ਸੋਨੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ—
ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਰੇਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ, ਇਨਸਾਫ ਕਿਥੇ ਹੈ ?
ਸੁਣਿਐਂ, ਫਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ ਬੜੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅੰਦਰ ?
ਸਹੁੰ ਗੰਗਾ ਦੀ, ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਅੰਬ ਚੂਪਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ।
ਏਥੇ ਵੇਦ ਉਤਰੇ ਸਨ, ਏਥੇ ਅਵਤਾਰ ਆਏ ਸਨ—
ਏਥੇ ਸਭਿਅਤਾ ਮੌਲੀ,
ਮਿਲੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਏਥੋਂ।
ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ ਮੇਰੇ ਧਰਮ-ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ।
ਏਥੇ ਭੁਖ ਕਿੰਜ ਆਈ ?
ਮੈਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ।
ਖਾਮੋਸ਼ ਹਨ ਜੀਭਾਂ, ਉਦਾਸ ਨਜ਼ਰਾਂ ਹਨ।
ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਬਹਿਕੇ,
ਮੈਂ ਸ਼ੁਧ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣਾਂ ਸੀ।
(ਸਤਿਅਮ—ਸ਼ਿਵਮ—ਸੁੰਦਰਮ)
ਇਹ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ?
ਸਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਖੜ੍ਹਕੇ, ਖਾਲੀ ਢਿਡ ਵਜਾਂਦਾ ਹਾਂ :
ਨਿਗੁਣੀ ਜਹੀ ਭੁਖ ਸਹੁਰੀ ਦੇ,
ਖਰ੍ਹਵ ਤੇ ਰੁਖੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਹਾਂ ?

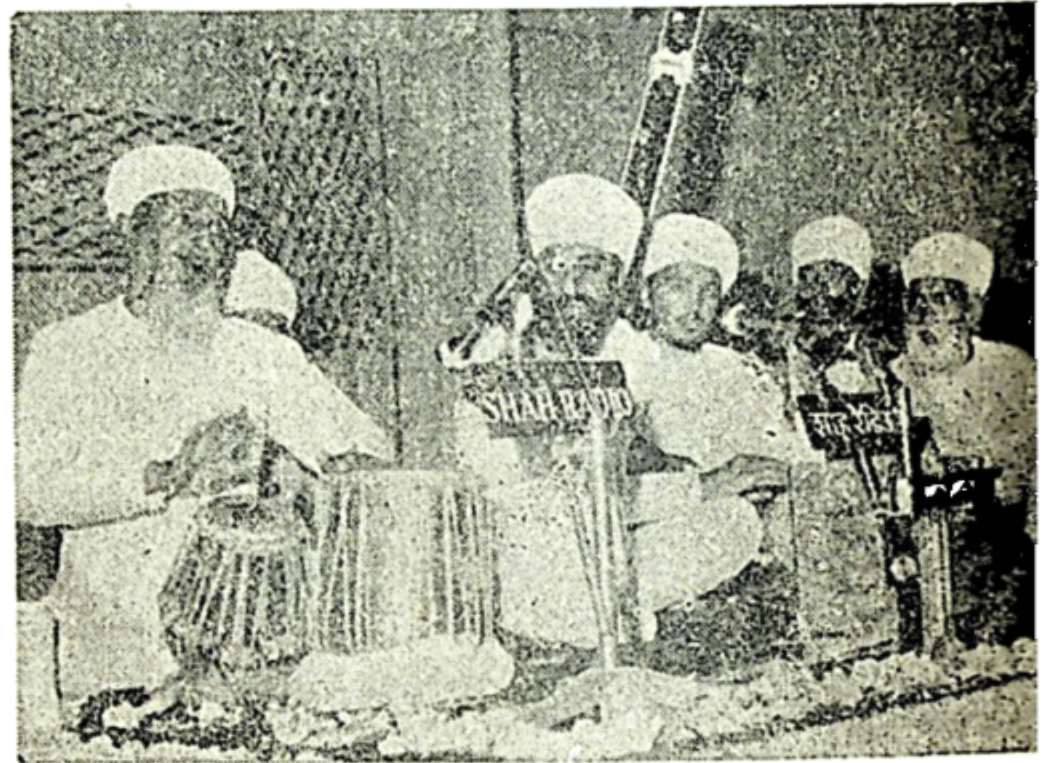
——

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਘਰ ਹਰੀਪੁਰ ਨਾਇਕ
ਜ਼ਿਲਾ ਨੈਨੀਤਾਲ ਯੂ. ਪੀ.

ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਇਕ ਬਾਲ ਕਲਾਕਾਰ ਤੋਂ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਵਿਗਸਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ 'ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ' ਦੇ ਬਾਲ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਵਾਦਨ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੱਸ ਫੁਟਦੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਚਿਤ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡ ਹੁਣ ਵੀ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਸ: ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਕੋਲ ਕਿਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹਰਬਲਵ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੌਜ-ਆਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫਿਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਤੋਂ ਸਰੋਦ ਸਿਖਣ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਗਾਣੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪੀ ਬਧ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਡਤ ਮਹਾਂਦੇਵ ਕੱਥਕ ਵਰਗੇ ਉਚ ਕਲਾਕਾਰ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਗਾਣੇ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਧਰੁਪਦ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਗਾਇਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਏ। ਧਰੁਪਦ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਇਕ ਅਮੁਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ।

ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰੁਪਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਖਾਵਜ (ਤਬਲੇ) ਤੇ ਸੰਗਤ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਥਾਪ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਦੌਲਤ ਉਹ ਅਗੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਗੇ।

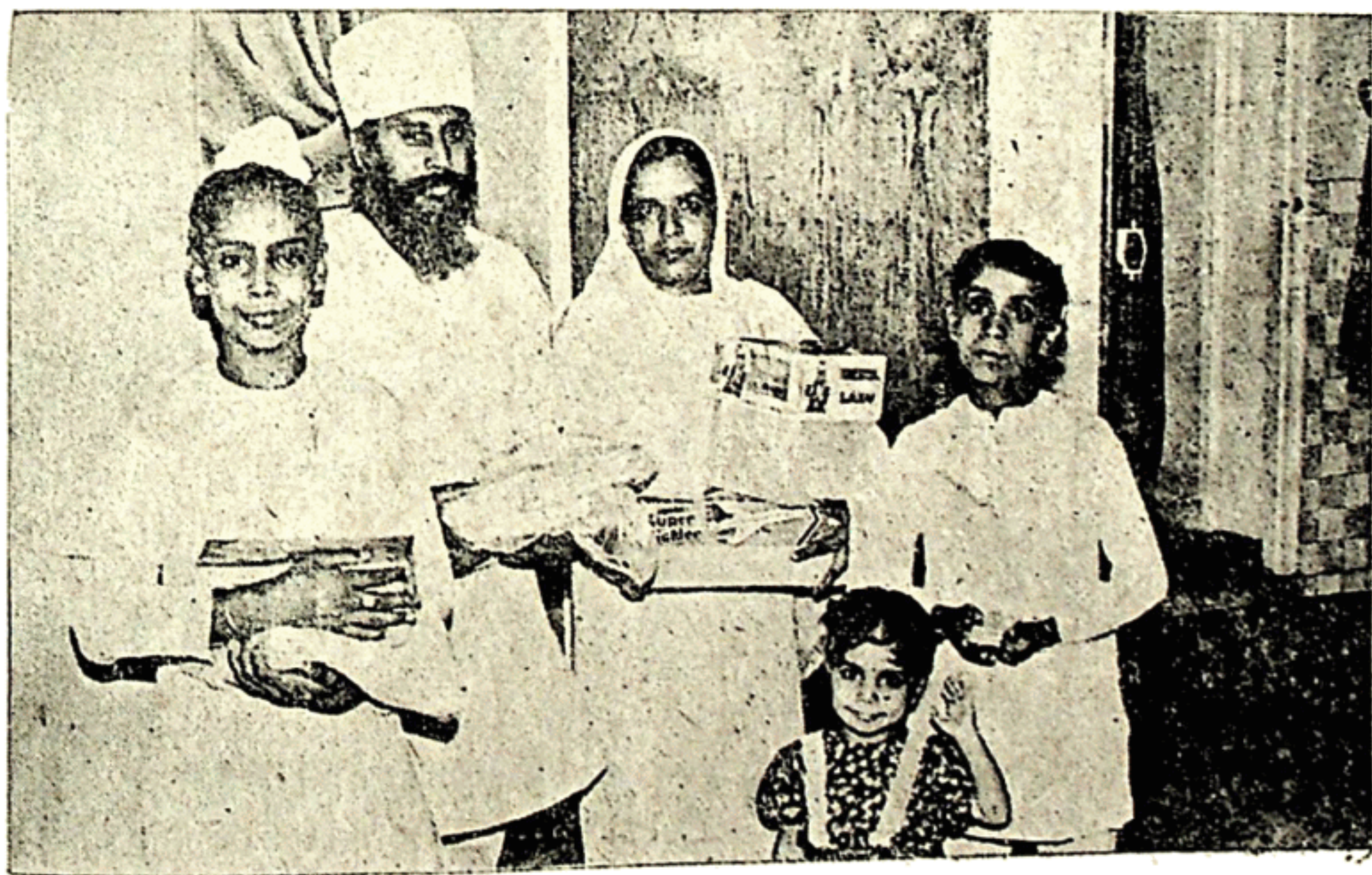
ਪਿਛਲੇ ਜੂਨ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨਿਆ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਈਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਇਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਹਨ।

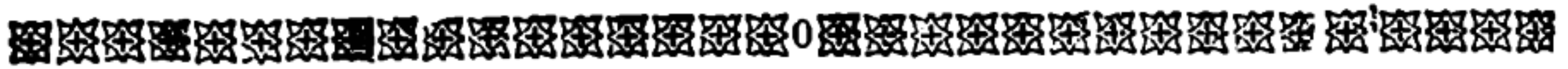
—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

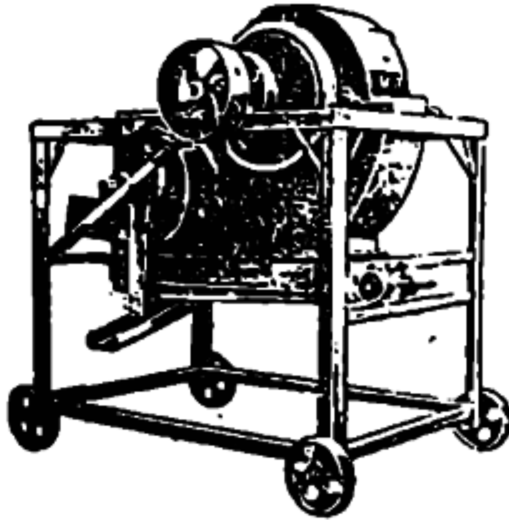

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੋਪਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਨਾਲ ਖੜੇ ਹਨ ਠਾਕਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ। (ਫੋਟੋ : ਪ. ਸ. ਕਵੀ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ,ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ।

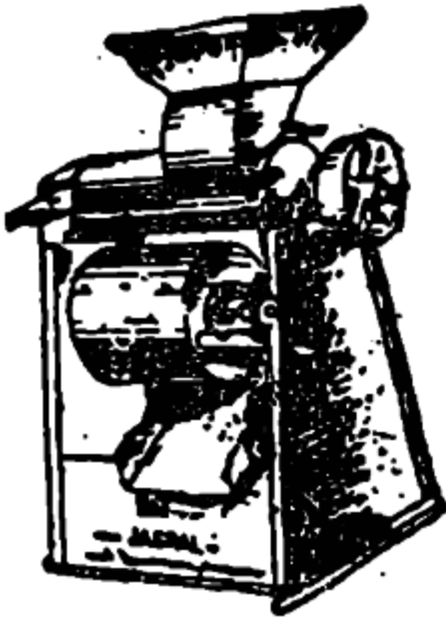
Approved By Department of :

AGRICULTURE PUNJAB GOVERNMENT

High Class Manufacturers of :

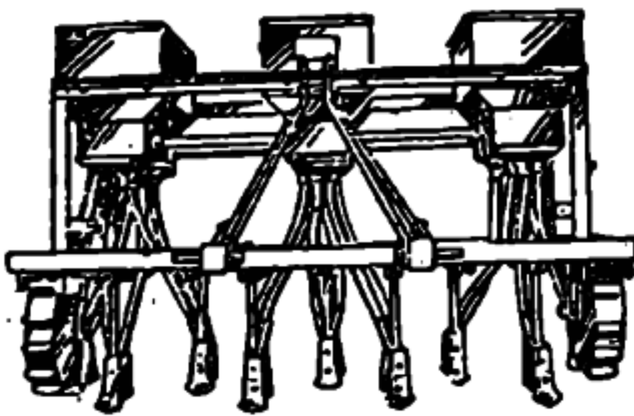
- QUALITY WHEAT THRASHERS
- MAIZE SHELLERS
- FERTI SEED DRILLS
- AND OTHER AGRICULTURAL IMPLEMENTS

QUALITY MARKED

ਕੁਆਲਟੀ ਮਾਰਕਡ

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਵਧੀਆ ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ।

TRADE **JASPAL** MARK

Grams : HABI INDUSTRIES | Phone : 2737

HABI INDUSTRIES (Regd.)

10, Industial Area,
PHAGWARA—144401,

ਵਰਿਆਮ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ

ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਢੋਡੇ ਵਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਾਵਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਵਰਿਆਮ ਵਾਸਤੇ ੨੧/-ਰੁਪੈ ਸਹਾਇਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤਰਾਂ ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਭੇਜੀ ਹੈ।

ਸ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਸਤੀ ਭੂਰੇ ਖਾਂ ਜਲੰਧਰ ਵਾਲਿਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਇਆ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦੋਵਾਲ ਤੇ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗੇ। ਦੋ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਹੋਈ। ਵਰਿਆਮ ਵਾਸਤੇ ੨੧/- ਰੁ. ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਗਈ।

ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਬੀਬੀਆਂ ਬਾਅਦ ਕਾਕੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਹਜਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਗਏ। ਗਿਆਰਾਂ ਰੁਪਏ ਵਰਿਆਮ ਵਾਸਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਰੋਂ ਨਿਵਾਸੀ : ਡੁਬਈ ਤੋਂ ਵਰਿਆਮ ਵਾਸਤੇ ੨੫੦/-ਰੁਪੈ ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਸੀ. ਬੀ. ੬੭/੫, ਰਿੰਗ ਰੋਡ ਨਰੈਣਾ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਰਿਆਮ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਰੁਪਏ ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਗਈ।

ਸਿਲਸਲੇਵਾਰ

ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਸਤੰਬਰ ੧੯੯੨ ਅੰਕ ਵੇਖੋ)

—ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ

੨੭ ਫਰਵਰੀ ੧੯੭੯ ਸੋਮਵਾਰ ਬਨਾਰਸ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ

ਡਾ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਗਿਆਨ

੧੦ ਵਜੇ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਗੱਡੀ ਨਾ ਆਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਹਿਲ ਕਦਮੀ ਲਈ ਉਠੇ। ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਾਕੇ ਰੁਕੇ ਤਾਂ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜੁਆਨ ਨੇ ਸਮੇਤ ਪਰਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾਇਆ। ਉਸਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਸਤਾਰ ਮੁਗਲਈ ਢੰਗ ਦੀ ਪਰ ਉਪਰ ਦੋ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਲੀ। ਮੇਰੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵੇਖ ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ : ਇਹ ਸਿੰਗੀ ਦਸਤਾਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁਛੜ ਬੱਚਾ ਚੁਕੀ ਆਪਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਤਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਗਈ : ਲਖਨਊ ਦੇ ਇਕ ਮੇਲਾ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ, ਲੜਕੇ ਹਨ। ਇਕ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ। ਉਹ ਲਖਨਊ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ। ਇਹ ਵੀ ਏਥੇ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਦਿਲੀ) ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵੀ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਠੇਕੇਦਾਰ ਰਹੇ।

ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ, ਸਨਿਮਰ ਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਜੀ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਵੱਸ ਆਵੇ।"

ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਲੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਕੇ ਮਨ ਵਸੀਕਾਹ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਤਮ ਵਿਚਾਰ ਨੋਟ ਕਰਨੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸਤੇ ਦੁਹਰਾਈ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਂਦਰ ਮਹਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਾਨਵਰ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਗਲੀ ਪਾਕੇ ਇਕ ਬਾਂਸ ਗੱਡ, ਉਸ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੇਠਾਂ ਉਤੇ ਚੜਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਚੱਕਰ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਪਰ ਬਾਂਸ ਤੋਂ ਵਖ ਹੋਕੇ ਕਿਤੇ ਦੌੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਉਹ ਬਾਂਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਸੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮਨ ਭਟਕਣੋਂ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਭਟਕਾਊ।

ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਦਿਤੀ : ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ—ਜੀ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਮਨ ਅਤਾਲ ਪਤਾਲ ਫਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਫੁਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ—ਮਨ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਰਮਣਾ। ਮਨ ਕਾ ਸੁਭਾਉ, ਮਨਹਿ ਵਿਆਪੀ।

ਮਨਹਿ ਮਾਰਿ ਕਵਨ ਸਿਧਿ ਥਾਪੀ ?
ਕਵਨ ਸੁ ਮਨਿ ਜੋ ਮਨੁ ਮਾਰੈ ?
ਮਨ ਕਉ ਮਾਰਿ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਸੁ ਤਾਰੈ ?
ਮਨ ਅੰਤਰ ਬੋਲੇ ਸਭੁ ਕੋਈ
ਮਨ ਮਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤ ਨਾ ਹੋਈ।

ਪਰ ਮਨ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਨ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੇਖਿਆ ਜਾਇ, ਤਾਂ ਮਨ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮਨ ਵਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਏਨਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਧਰ ਚਾਹੋ ਮਨ ਓਧਰੇ ਹੀ ਸਿਧਾਏ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਤੁਰ ਪਵੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਹੀ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਵੇ ਨਾਨਕਾ ਜੇ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਪਲਟ ਕੇ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

"ਆਮ ਮਨੁਖ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁਛ ਕੇ ਪੁਨਹ ਪੁਨਹ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਆਕੇ ਖਲੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਜਹਾਜ ਦੇ ਮਸਤੂਲ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਹਾਜ ਕਿਨਾਰਿਓਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਉਡਣ ਲਗਾ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਨਾ ਲਭੇ। ਉਹ ਭਉਂ ਚਉਂ ਕੇ ਮਸਤੂਲ ਤੇ ਹੀ ਆ ਟਿਕੇ। ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ ਮਸਤੂਲ ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸੀ।

"ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਨਹੀਂ ਧਰਮ ਹੈ ਮਨ ਦਾ ਏਧਰ ਓਧਰ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ

ਜੋੜੀ ਰਖਣਾ। ਮਨ ਸਾਧੇ ਸਭ ਸਿਧਿ ਹੋਇ।

"ਇਕ ਵਾਰ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਕਿਤੇ ਫੌਜੀ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੇ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ: ਲਿਆਓ ਬੰਦੂਕ ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਫੁੰਡਾਂ। ਬੰਦੂਕਚੀਆਂ ਆਖਿਆ: ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ, ਨਿਤ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਚੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਟਰਿਗੱਰ ਦਬਾਣਾ ਸਿਖ ਕੇ, ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਸ਼ਿਸਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਫੁੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸਾਧ ਕੰਮ ਸਾਧੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।"

ਕਦੋਂ ਮਧਰਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਡੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਉੱਤਰ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਰੀਬ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਖਲੋ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ:

"ਡੀਗਨ ਡੋਲਾ ਤਊ ਲਉ, ਜਉ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ
ਭ੍ਰਮ ਕਾਟੇ ਗੁਰਿ ਆਪਣੈ, ਪਾਏ ਬਿਸਰਾਮਾ।

"ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪੱਕ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਤਪਨ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਇਕਮਨ ਹੋ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਡੋਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਤੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇੰਜ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਉਸ ਤੋਂ ਬੱਚਾ ਲੈ, ਕੁਛੜ ਚੁਕ ਹੀ ਬਚਨਾਮ੍ਰਿਤ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਕਾਹਲਾ ਪਏ ਇਹ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਲਏ। ਚੁਪ ਕਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਫੜ ਲਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾ ਉਸ ਦੀ ਛਡ-ਫੜ ਵੇਖਿਆਂ ਉਸ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਰਖੀ। ਕਦੀ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਸਮਾ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਖਨਊ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ

ਬਨਾਰਸੋਂ ੨੯੫ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀ ਲਖਨਊ ਪਹੁੰਚੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਸੂਬਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਦੋਸ਼ੀ', ਜਥੇਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ-ਦਾਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਫੁਲਹਾਰ ਪਹਿਨਾਅ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਾਮਾਨ ਆਦਿ ਟੈਂਪੂਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲੱਦ ਬਾਕੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ੍ਰ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਆਲਮ ਬਾਗ ਦੇ ਚੰਦਰ ਨਗਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰ, ਜਲ ਪਾਣੀ ਛੱਕ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਲੇਟ ਕੇ ਹੀ ਕੇਸ ਸੁਕਾਏ: ਏਨਾ ਸਮਾ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ, ਸਾਡੀ (ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ) ਖ਼ਬਰ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਲਈ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪਧਾਰੇ ਜੁ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕੈਸਾ ਬੀਤਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਫੌਰੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਗਏ: ਗਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕੁਛ ਸਮਾ ਸੰਗੀਤ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਇਗੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ੭.੩੦ ਵਜੇ ਸ੍ਰ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਪੂਰਵਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਲਖਨਊ, ਜੁ ਚਾਰ ਬਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਵੇਖਣ ਲਈ ਪਧਾਰੇ।

ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਮੁਖ ਸੇਵਕਾ, ਬੀਬੀ ਪੇਸੋ, ਜੋ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪੁੰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਡੀ ਸੋਧ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸ੍ਰ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਘਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀਆਂ ਲਈ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ, ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜਗਹ ਤੇ ਕਾਰ ਰੁਕਵਾ, ਸਾਥੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ ਤੁਰਦੇ ਭੀੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪਾਣੀ ਲੰਘਦੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹੁੰਚੇ ਗਏ।

ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ੈਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਕੇਵਲ ਸੇਵਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ। ਅਜ ਕਲ ਮਾਈ ਪੇਸੋ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਤਾ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਤਾ ਦੇ ਨੇਤਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਹੀਣ ਸਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਖਲੋਤਿਆਂ ਵੀ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਉਪਰਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਝਾੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ, ਅਸੀਂ

ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਸਾਂ ।

ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿੱਲਾ ਵਿਖੇ

ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਸ੍ਰ: ਬਹਾਦਰ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਸ੍ਰ: ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਹੋ ਪਈ। ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਸ੍ਰ: ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਰੁਕ ਕੇ ਫਿਰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਰਰਸ਼-ਵਿਛਾਣੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੈਠ ਗਏ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਫੈਦ ਸਜਾਏ ਗਏ ਸੋਫੇ ਤੇ ਸਜ ਗਏ।

ਸ੍ਰ: ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਇਸਤਰੀ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹਾਂ-ਪੋਤਰੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਲਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਡੀ ਫੋਟੋ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ ਮੰਗ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਨੋਦ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ : ਨਿਤਨੇਮ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਵੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਰੀਡਰਜ਼ ਡਾਈਜੇਸਟ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਸ੍ਰ: ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਉਹ ਵੀ ਗੁਟਕੇ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਭਰਿਆਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਹੱਥ ਜੋੜ : ਆਪ ਜਦੋਂ ਵੀ ਏਧਰ ਆਓ, ਸਾਡੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ੧੦ ਕੁ ਮਿੰਟ ਬੈਠਣ ਬਾਅਦ ਉਠਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੀ : ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ ਅਜੇ ਤਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਰੱਜੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਵਕਤ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੱਸੀ। ਤਦ ਤਕ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਨੂੰਹ ਫਲਾਂ ਦਾ ਥਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਰਕਮ ਧਰ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਫਲ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਗਏ।

ਕਾਰ ਪਾਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲੜਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਲ ਆਏ। ਸ੍ਰ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਲੰਗੋਟੀਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਜੇ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਕਹਾਣ ਤੋਂ ਲੰਘੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਅਜੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਕਾਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿਣ ਗਵਾਈਏ।

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਗੋਲਾ ਗੋਕਰਨ ਨਾਥ ਤੋਂ ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਲਖਨਊ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਸਨ ਸਰਦਾਰ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ।

ਪੰ: ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤਕ ਪੰ: ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾਉਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਲਖਨਊ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕ ਕੇ, ਉਪਰਲੀ ਛੱਤੇ, ਜਿਥੇ ਸੰਗੀਤ-ਸਭਾ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਜਾਣ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੌਣੇ ਚੌਦਾਂ, ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ, ਸਾਢੇ ਚੌਦਾ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਟ ਲੈਅ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਸੁਣ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੌਣ, ਸਾਢ, ਸਵਾਈ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਏਨਾ ਸਹਿਜ ਸੁਗਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਚਕਰਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਲਈ ਅਸਲੋਂ ਨਵੀਂ ਦੇਣ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵਾਰੀ ਆਈ ਪੰ: ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਰ ਦੀ। ਮਿਸ਼ਰ ਜੀ ਨੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਾਨੜੇ ਵਿਚ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਮਿਲੀ। ਆਲਾਪ ਸਮੇਂ ਮਿਸ਼ਰ ਜੀ ਮੰਦਰ ਸਪਤਕ ਦੀਆਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤਕ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਉਤਰੇ। ਤਾਰ ਸਪਤਕ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਕ ਬੰਦਸ਼ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖ ਭਾਵ ਸੀ ਗੁਣੀ ਹੀ ਗੁਣੀਜਣ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਜਚਵੀਂ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਉਤੇ 'ਰੇ ਮਨ ਰਾਮ ਜਿਉ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ' ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ :

ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਰੇ ਮਨ ਰਾਮ ਸਿਉ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ।
ਸ੍ਰਵਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨੁ ਸੁਨਉ, ਅਰੁ ਗਾਉ ਰਸਨਾ ਗੀਤਿ ।੧।
ਰਹਾਉ ।
ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ, ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ।
ਕਾਲੁ ਬਿਆਲੁ ਜਿਉ ਪਰਿਓ ਡੋਲੈ, ਮੁਖੁ ਪਸਾਰੇ ਮੀਤ ।੧।
ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ, ਸਮਝ ਰਾਖਉ ਚੀਤਿ ।
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਰਾਮ ਭਜਿ ਲੈ, ਜਾਤੁ ਅਉਸਰੁ ਬੀਤ ।੧।
(ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਆਦਿ ਗਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੬੩੧)

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਮਿਸ਼ਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵਖਾਈਆਂ 'ਥਾਵਾਂ' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਰਾਂ ਕਦਰਦਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਹਵਾ ਕੱਢਵਾ ਹੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰ ਜੀ ਬੜੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਚੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ; ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਧੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਯ ਗਾਇਕ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ, ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ-ਨੇ ਵੀ ਬੜੇ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੜੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਹਨ। ਬੜੇ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੁਛ ਮਾਇਆ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

੨੮ ਫਰਵਰੀ ੧੯੭੮ ਮੰਗਲਵਾਰ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼, ਗੋਲਾ ਯੂ ਪੀ.

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ੪ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ੭ ਕੁ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ, ਸ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਧੁਰ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤੇ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਤਕ ਬੱਚਾ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਆ ਹੋਈ।

ਗੋਲੇ ਨੂੰ ਚਾਲੇ

੬ ਵਜੇ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦਾ ਜੱਥਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਗੋਲਾ ਵਾਸਤੇ ਚਲ ਪਏ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਸਫੈਦ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਠਾਕਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਵਾ, ਸ੍ਰ. ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ, ਸ੍ਰੀ. ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਗੱਡੀ ਮਾਟਾਡੋਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵੱਡੇ ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਸਰਬ ਕਾਕੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੰਗੀ) ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਬੈਠ ਕੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ਲਈ ਸਫਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਖਨਊ

ਮੁਝਾਖਰੇ ਚਲਦਿਆਂ ਲਖਨਊ ਬੜਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਚਿਆਂ ਕਲਸਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਦੂਧਾਈ ਧੁੰਦ ਗੁਆਚੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੀ।

ਲਖਨਊਓਂ ਨਿਕਲ ਸੀਤਾ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਆਏ।

ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੰਬ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬਾਗ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆਮ ਹੈ। ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਬਰੂ ਕਦਵੇਂ ਕਮਾਦ ਵੀ ਆਮ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਗੰਨੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਪੁਰੋਂ ਲਖੀਮ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਚੱਲੇ। ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਮੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਘਰ ਕੱਚਾ ਤੇ ਕਾਹੀ ਦੇ ਛੱਪਰ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਨ। ਛੱਤਾਂ ਢਾਲਵੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਹੀ ਦੀਆਂ। ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਟੇ ਹੋਏ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਜੀਵਨ ਅਜੇ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਹਰਗਾਉਂ ਕਸਬਾ ਲੰਘ ਲਖੀਮਪੁਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਤੇ ਗੋਲਾ ਕਸਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਗੋਲਾ ਵਾਲੀ ਸੜਕੇ ਪਏ। ਗੋਲਾ ਤਕੜਾ ਕਸਬਾ

ਅਤੇ ਦੋ ਇਕ ਵਖਵੇਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਊਨ ਹੈ। ਏਥੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੰਨਾ ਮਿਲ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਨੂੰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਤਾਂ ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੂੰ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਲ ਮੁੜ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਗੰਨਿਆਂ ਦੇ ਗੱਡਿਆਂ, ਟ੍ਰੱਕਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਰਾਹ ਬਣਾਂਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ (ਸਿਕੰਦਰਪੁਰ) ਲਈ ਤੁਰੇ ਪਏ। ਗੋਲੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਸੌੜੀ ਤੇ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਸਾਗਵਾਨ, ਸਾਲ ਅਤੇ ਪਾਂਡੂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਮੀਲ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਲੰਘ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬਰਸਾਤੀ ਅਥਵਾ ਸੇਮ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਡਰੱਮਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪਹਾੜਪੁਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕੇ ਪੈ ਗਏ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੱਚੇ ਰਾਹ ਪੈ ਕੇ ਸਿਕੰਦਰਪੁਰ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਏ ਤਾਰਾਂ ਡੋਰੀਆਂ ਤੇ ਸਫੈਦ ਕਪੜੇ ਸੁਕਣੇ ਪਏ ਦਿੱਸੇ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ—ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਘਾਣੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸੰਦੇ ਘਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿਧਣ ਲਈ ਵਿਚ ਵਾੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਵੀਰ ਭੈਣਾਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਵਛਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟੀਨ ਛੱਤੇ ਕੁਆਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਇੰਗਲੋਰਨ ਪਾਕੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਢੰਗ ਸਿਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਨਾਤਾਂ ਆਦਿ ਲਗਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਉਹਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਘੱਰਰ ਘੱਰਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ੪੦ ਕੁ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਉਡਦੀ ਨਜ਼ਰੇ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ੯.੩੦ ਵਜੇ ਪੁੱਜੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੰਧ ੧੫੦ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਮਦ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ੧੦.੧੫ ਵਜਦੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆ-ਆ ਚਰਨ ਛੂਹੇ। ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਬਖਸ਼ਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰ. ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਆਖਿਆ : ਗੁਰਨੇਕ ! ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਬੈਂਗਲੌਰ ਵੇਖੇ ਨੇ। ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਨੇ।

ਤੇ ਏਨੇ ਨਾਲ ਗੁਰਨੇਕ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹਾਰਟੀ ਕਲਚਰ ਦੇ ਪੈਰ ਭੁੰਜੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਇਸ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਹੋਰ, ਫਿਰ ਲਿਖਾਂਗਾ।

ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ, ਏਥੇ ਦਿਸਦੇ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ : ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਮੁਖਤਾਰ, ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂਰ, ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ, ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲੁਹਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪਪੁਰਾ, ਕਾਕਾ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ (ਜਲੰਧਰ), ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮੁਠੱਡਾ, ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਕੱਤਰ, ਸ੍ਰੀ ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ, ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਢੱਟੀਆਂ, ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪੂਰਵਾ-ਪਤਨੀ, ਸੰਤ ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ, ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਹੋਰ ਸਿੰਘ।

ਉਚੀਆਂ ਸੋਚਾਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਕੇ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਵਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਟਕਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਟੱਬ ਬਾਥ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਮਰੂਦਾਂ ਕਟਹਰਾਂ, ਅੰਬਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਕਨਾਤ ਘਿਰੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਜਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ। ਠਾਕਰ ਜੀ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਬਾਥ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆ ਜਾਓ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਡਰ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ, ਪਤਲੇ ਸਰੀਰ, ਸਫੈਦ ਬਸਤਰਾਂ ਦੇਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਲੇ ਆ ਪਰਗਟ ਹੋਏ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਏਥੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਥਾਵਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਆਏ ਗਏ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸੁਆਗਤ ਅਥਵਾ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਨਾਸਬ ਜਗਹ ਨਹੀਂ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਮ ਸਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ ਕਰਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਮਸਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਗਦੀ ਸਾਰੀ ਜਗਹ ਉਸਾਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੇਠਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੀ ਸੜਕ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਬਾਹੀ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸਾਰੀ ਜਾਏ। ਸੁਆਗਤ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਆਓ ਭਗਤ ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਆ ਜਾਇ।

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਸੀ ਉਹ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਣ

ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਬੰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਇੰਟਰ ਪ੍ਰੈਟਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਫਰੈਂਚ ਅਤੇ ਰਸ਼ੀਅਨ ਦਾ ਡਾਢਾ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝਦਾ ਬੋਲਦਾ ਇਕ ਚੰਗਾ ਪੰਡਿਤ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਨਵੇਂ ਲੜਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤ-ਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮੁਖ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਸਕੀਏ।

ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਸੀ ਕਿ ਯੋਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਿਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਾ ਰਖੀਏ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚਲਣ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਜਣੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ। ਉਦਾਰਤਾ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਡੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਗੁਆਚਣੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਯੋਗਤਾ-ਘਾਟ ਨੂੰ ਗਹਿਰਿਆਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰੀ

ਮੈਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਜੰਗਲ ਬੈਠਾਂ ਪਰ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਥੋੜਾ ਕੁ ਜਾਕੇ ਖੱਬੇ ਮੁੜਿਆ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਪ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਫਰਮਾਇਓ ਨੇ : ਆਓ, ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈ ਚੱਲੀਏ। ਕਰਾਮਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੀਪ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ। ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਜੰਗਲ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਬੋਲੇ : ਤੁਸੀਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਅਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲਓ। ਅਸੀਂ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵੇਖ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਟਸਰੀ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੇ-ਪਜਾਮਾ ਆਏ ਸਨ।......

ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ੩੩ ਏਕੜ ਗੰਨਾ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਲਾਇਆ ਹੈ, ੧੭ ਏਕੜ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਲੱਗਾ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਪ ਚੋਂ ਉਤਰ ਗੰਨੇ ਦਾ ਉਗਾਨਾ ਵੇਖਣ ਲਗੇ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਦੀ ਸਿੱਧੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ ਸੰਤ ਨਗਰ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਏਥੇ ਕੁਝ ਮੱਝਾਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਛ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਫਾਰਮ ਤੇ ੪੦ ਕਿਲੋ ਦੁੱਧ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੇਰੇ ਵੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ੧੫-੨੦ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨ ਅਤੇ ਗੰਮ ਬੂਟ ਕੱਸ ਫਿਰ ਜੰਗਲ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਉਗਦੇ ਕਮਾਦ ਵੱਲ ਪਧਾਰੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ : ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰ· ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੰਗੀ), ਸੰਤ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸਿੰਘ। ਕੁਲ ੨੦ ਕੁ ਸਰੀਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਗੰਨਾ-ਬੀਜੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬਚਾ ਬਚਾ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀ ਖਰੀਦ ਬਾਰੇ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਇਸ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ, ਸਾਡੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ੩੦ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ, ਰਕਮ ਤਾਰਨੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਏਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਤੁਰੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ ਗਈ ਸਾਨੂੰ ੩੦ ਏਕੜ ਗੰਨਾ ਬੀਜਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਗਿਆ ਕਰ ਦਿਤੀ ਪਰ ਏਥੇ ਨਾ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ, ਨਾ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਚਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਆਗਿਆ ਸਿਰ ਧਰਕੇ, ਬੰਦੇ ਲਾ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾ ਦਿਤੇ। ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਕਿ ਇਕ ਮੀਂਹ ਵੱਤਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੂਜਾ ਉੱਗੇ ਕਮਾਦ ਉਤੇ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ—ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਦੇ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਏ, ਤੁਹਾਡੇ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋ

ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੇਰੀ ਇਕ ਪੁੱਛ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਭੇ ਅਤੇ ਤਾਰਾਂ ਠੀਕ ਸਨ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ੧੨੦੦੦/- ਬਿਜਲੀ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕਟ ਗਏ। ਸੌਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਰਕਮ ਕਟਵਾ ਲੈਣੀ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਬਿਜਲੀ ਬਿਲ ਤਾਰ, ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਬਹਾਲ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। ਹੁਣ ਚੌਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਮੋਟਰਾਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਚਲਾ ਲਏ ਸਨ। ਇਕ ਦਾ ਤਾਂ ਬੋਰ ਹੀ ੬ ਇੰਚ ਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾ ਪਾਸ ਪੁਜਿਆਂ ਸਾਲ-ਜੰਗਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜਾ ਖੂਬ ਸੁੰਦਰ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਸਾਲ-ਰੁੱਖ ਹਰੀ ਤੰਬਦੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਸੰਤਰਦੀ ਰੰਗ ਦੀ ਝਲਕ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ 'ਵਾਹ!' 'ਕਿੰਨਾ ਸੁਹਣਾ ਨਜ਼ਾਰਾ' ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਪਿਆ: ਜ਼ਰਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ। ਇਸ ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗਾਂ ਬਾਲਦੇ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

"ਭਰਾਵਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਵੀ ਹਾਂ। ਜਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਸ ਘੜੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਓਨੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਲਵਾਂਗੇ!" ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜ਼ਰਾ ਹਟਵੇਂ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਾ ਪਏ। ਜਿਵੇਂ ਆਨੰਦ ਦਾ ਸਾਗਰ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆ ਗਿਆ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕਵੀ ਦੇ ਤਰਫ਼ਦਾਰ ਸਨ।

ਗੰਨੇ ਦਾ ਉਗਾਅ

ਗੰਨੇ ਦੇ ਉਗਾਹ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਥਾਏਂ ਚੋਖੀ ਜਗਹ ਤੇ ਕੋਈ ਫੋਟ ਨਾ ਫੁਟੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ: ਏਥੋਂ ਗੰਨਾ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਜੇ ਹੇਠੋਂ, ਮਿੱਟੀ ਪੁਟ ਕੇ ਗੰਨਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਪਏ ਸਨ। ਜੜ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੁਟੀ। ਹਾਰਟੀ ਕਲਚਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੀਆਂ, ਹੈਗੀਆਂ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਅਨਭਵੀ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕੱਟਣ ਲੱਗਿਆਂ ਹੀ ਗੰਨੇ ਦੇ ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਲੇ ਟੁਕੜੇ ਵੱਖਰੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ

ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ ੮ਰਬ) ਕੋਠਾ ਗੁਰੂਕਾ (ਫ਼. ਪੀ)

ਬੀਜਣ ਲਗਿਆਂ ਡੇੜ੍ਹ-ਟੁਕੜਾ ਕਰਕੇ ਬੀਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਰਥਾਤ ਗੰਨੇ ਦੇ ਇਕ ਸਾਬਤ ਟੁਕੜੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ਦੂਜੇ ਟੁਕੜੇ ਦਾ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਇੰਜ ਕਮਾਦ ਦਾ ਜੰਮ ਇਕਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਘਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ: "ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਗੰਨੇ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਅੱਧ ਨੂੰ ਬੀਜ ਲਈ ਟੁਕੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਗੰਨੇ ਦੇ ਜਾੜ ਏਨੇ ਫਸਵੇਂ ਤੇ ਭਾਰੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁਖ ਲਾਈਨਾਂ ਨਾ ਕ੍ਰਾਸ ਕਰ ਸਕੇ।

ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡੇਰਿਉਂ ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ) ਪੂਰਵਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਆਵੇ, ਖੇਤੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸਾਮਾਨ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਭਰਵਾ ਲਵੇ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ

ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਦੰਦ ਬਣੇ ਪਏ ਹਨ ਲੁਧਿਆਣੇ। ਮਹੀਨਾ ਡੇਢ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਅਜ ਰਾਤ ਪੰਜਾਬ-ਮੇਲ ਤੇ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣਾ ਡ੍ਰੈਵਰ ਲੈਕੇ ਭੇਟੀ

ਸਾਹਿਬ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਰਾਤ ਰਹਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰੇਲ ਦੁਆਰਾ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਜਾਂ ਸਵੇਰੇ ਬਰੇਲੀ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ। ਬਰੇਲੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ ਦਾ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਮਾਰਚ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਬਰੇਲੀ ਕਟਕੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ੩.੩ ੭੯ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਤੇ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਪੂਰਵਾ ਨੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : ਕਵੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਚੱਲੋ, ਸ਼ਹਿਰ (ਗੋਲਾ ਗੋਕਰਨ ਨਾਥ) ਵੇਖ ਆਇਓ, ਨਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। 'ਸਤਿਬਚਨ' ਆਖ ਮੈਂ ਮੈਟਾਡੋਰ ਦੀ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਗੱਡੀਆਂ ਦੋ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਠਾਕਰ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਸਿਖ ਤਾਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਹੀ ਆਦਰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਕੋਲ

ਪੰਜ ਵਜੇ ਫਾਰਮੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕੀਤਾ। ਅਗੇ ਅਗੇ ਆਪ ਦੀ ਗੱਡੀ ਉਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਮਾਟਾਡੋਰ। ਗੋਲੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਸਪਤਾਲ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਦਿਲ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨਾਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਤਿ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਈ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ : ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਘਬਰਾਣ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ-ਵਿਚਾਰਨਾ ਤੇ ਬੋਲਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਅਸਲੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੇਟੈਸਟ ਦਵਾ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਡਾਕਟਰ ਉਠ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ। ਜਾਣ ਲਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਮਝ, ਸਮਝ ਆਪਣਾ ਚਰਨ ਜੋੜੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਮੰਜੀ ਦੀ ਹੀ ਤਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ. ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਹ ਚਰਨ ਪਲੋਸਿਆ। ਮਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸੁਖ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਸੀਬ

ਸ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ ਕਰੀਵਾਲ

ਹੋਵੇ। ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਣ ਲਗਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਆਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਅਗਲੇ ਪੰਧੇ ਪਏ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨਪੁਰ ਤਕ ਕਾਰ ਤੇ ਬਰੇਲੀ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਵਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅਸਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫਾਰਮ ਤੇ ਆ ਗਏ।

ਫਾਰਮ ਬਾਰੇ ਹੋਰ

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਲਾਟੂ ਸੀ ਓਥੇ ਹੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਛੱਪਰ ਛੱਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦੀਵਾ ਬੱਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੱਛਰ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੭ ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਚਰਦੇ ਪਸ਼ੂ, ਵੱਗਾਂ ਦੇ ਵੱਗ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਗਾਂ ਦੇ ਛੇੜੂ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟੇ ਅਤੇ ਬੱਧੇ ਬਾਲਣ ਦੇ ਗੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉਠਾਈ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੇੜੂਆਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ, ਜੁਆਨ ਅਤੇ ਬੁਢੇ ਸਨ ਪਰ ਜੁਤੀਆਂ ਕਿਤੇ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸਨ।

ਫਾਰਮ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੱਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਰਹੁ ਦੀ ਖੀਰ ਪਕਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ੫੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਭ ਦੀਆਂ ਸਫਾਂ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਲੀਨ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਘੰਟਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੇਣਵੇਂ ੬੦ ਸਰੀਰ ਸਨ।

ਬੜੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਟ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਫਾਰਮ ਮਾਲਕ ਸਰਵ ਸ੍ਰੀ ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼ਾਮ ਸੁੰਦਰ, ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਭਰਾ ਕਾਨਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸੇ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਹੁਣ ਪੰਜ ਲਖ ਰੁਪੈ ਦੀ ਥੋਕ ਰਕਮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਏਧਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕੇ ਮਲੀਦਾ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਫਾਰਮ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਗੀਚਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਬਾਗ ਲਈ ਬਾਕਾਦਇਗੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਇਕ ਪਿਆਰਾ, ਹਾਰਟੀਕਲਚਰ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਗੰਗਾਨਗਰ, ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਚੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਕਿੰਨੇ ਸੰਤਰਿਆਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਵਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੂਟੇ ਤਾਂ ਮੁਫਤ ਮਿਲ ਗਏ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਏਥੇ (ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ) ਆਉਣ ਤਕ ੨੦ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ੨੦੦/- ਖਰਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਜ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ : ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਨਾਸਬ ਵੇਖ ਲੈ, ਗੁਰਨੇਕ, ਅੰਗੂਰ ਵੀ ਏਥੇ ਬੀਜਣੇ ਹਨ।

ਇਸ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ੧੨੦ ਏਕੜ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਛੋਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹੈਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ-ਖਿਚ ਪਾਈ ਅਤੇ ਇਹ ਐਸਾ ਜੁਗਾੜ ਬਣਾ ਧਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਇਸ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਲਿਆਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਏਥੇ ਏਨੀ ਰੌਣਕ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਫਾਰਮ ਦੇ ਮੂਹਰਿਓ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਸੜਕ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਰਗਾ ਰਾਹ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਲਖੀਮ ਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਧੀ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਦੀ ਦਖਣੀ ਬਾਹੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਕੱਕੜ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਪੁਤਰਾਂ ਸਰਦਾਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਮਹੰਤ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਹਨ। ਗੋਲੇ ਦੇ ਕੋਲ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਲੇ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਮਸਤਾਨ ਗੜ ਦੇ ਦਲ ਦਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਵਿਚ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਿਮੰਜ਼ਲੀ ਕੋਠੀ ਉਸਾਰ ਕੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਉਪਜਾਇਆ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਜਗਹ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਉਠ ਪਵੇ ਓਦੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜਨਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਥਰ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਤਾਰਿਆਮ ਹੈ, ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫਾਰਮ ਖਰੀਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫਾਰਮ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਰ ਵੀ ਏਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਕਰ, ਸ੍ਰ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਫਾਰਮ ਦੀ ਰਕਮ ਕਾਨਪੁਰੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਹਿਲੋਂ ੩੦ ਏਕੜ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ, ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸੂਬ

(ਚਲਦਾ)

ਨਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਪੁਤਰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਨੇ ਲਿਆ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਓਦੋਂ ਸੰਤ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜਲਣ, ਵਾਲੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ, ਮੁਖਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਕੋਟੀਆ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ (ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸਰਸਾ) ਵਾਲੇ ਆਏ।

ਇਸ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਪੱਧਰੀ ਕਰਨ ਗੰਨਾਂ ਆਦਿ ਬੀਜਾਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹਨ :

ਸ੍ਰ. ਮੁਖਤਾਰ ਸਿੰਘ ਰਤਨਾਪੁਰ, ਸ੍ਰ. ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ ਗੋਲਾ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੀਵਾਲੀਆ ਮਾਧੋ ਟਾਂਡਾ, ਸ੍ਰ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੰਪਨੀ ਫਾਰਮ, ਸ੍ਰ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ (ਗੁਆਂਢੀ), ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਝਬਰ ਇਮਲੀਆ ਫਾਰਮ ਸ੍ਰ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕੰਪਨੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਰਤੇ : ਮਹੰਤ ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਝੱਬਰ ਦਾ ਟਰੈਕਟਰ ਸਮੇਤ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਫਾਰਮ ਤੋਂ। ਇਮਲੀਆ ਫਾਰਮ ਦੇ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੰਨਾ ਬਿਜਵਾਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਨੂਪ ਨਗਰ ਫਾਰਮ (੬੦ ਮੀਲ) ਤੋਂ, ਸ੍ਰ. ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਕੁੰਦੀਆ ਫਾਰਮ (੧੦ ਮੀਲ) ਤੋਂ ਆਏ।

ਏਥੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਮੁਠੱਡਾ (ਜਲੰਧਰ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਹੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਮੰਡੀ ਹਿਮਾਚਲ) ਤੋਂ ਧਰਮ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਇਮਲੀਆ ਫਾਰਮ ਵਾਲਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਮਲੀਆ ਫਾਰਮ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵੀ ਏਥੇ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੰਗਰ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲੁਹਾਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ।

ਮਾਈਆਂ ਜੁ ਅਜ ਕਲ ਏਥੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ : ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਢੱਟੀਆਂ, ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨਾਗਰੇ ਵਾਲੀ, ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਵਾ ਦੀ ਪਤਨੀ।

ਏਥੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ੬ ਤੋਂ ੭ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮੁੱਠਡਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ੩੫ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੈ, ਸ੍ਰ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਚਾਲਕ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰੀ) ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਚਾਲਕ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਚਾਲਕ, ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੋਘਲ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਫਿਲੌਰਵਾਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁਤਰ ਸੰਤ ਜੋ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ; ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ, ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰਿਓਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਬਾਹ ਰਹੇ ਹਨ।

੧ ਮਾਰਚ ੧੯੭੮ ਬੁਧਵਾਰ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼, ਸਿਕੰਦਰਪੁਰ (ਯੂ.ਪੀ.)

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਫਾਰਮ ਹਾਤੇ ਵਿਚ ਗੰਵੀਂ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ, ਇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ, ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਸ੍ਰ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖਲੋ ਕੇ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਫਾਰਮ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਲਗੇ। ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਵਲ ਤਾਂ ਘਣੇ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਜੰਗਲ ਦਿੱਸੇ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਦੱਖਣ ਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਵੀ, ਦੂਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਸੁਹਾਵਣ ਦਿੱਸਣ ਲਗੇ ਐਸਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਾਗ਼-ਬੂਟੇ

ਫਾਰਮ ਤੇ ਆਇਆਂ ਵੇਖਿਆ ਸਿੰਘ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਦਾ ਤਿਹਾਵਲ (ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਅਤੇ ਖੀਰਾਂ ਛਕ-ਛਕਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਹਟੇ ਵੀ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਰਟੀਕਲਚਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸ੍ਰ. ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਬਗੀਚੇ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਇਕ ਫਹਿਰਿਸਤ ਗਿਣ ਸੁਣਾਈ :

੪੫ ਪਿਉਂਦੀ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ,
੫ ਝਾੜ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ
੫ ਬੂਟੇ ਮਾਲਟਿਆਂ ਦੇ

੨ ਯੂਰਿਕਾ ਲੈਮਨ
੬ ਬੂਟੇ ਕਟਹਿਲ
੧੫ ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਬੂਟੇ
੨ ਪਪੀਤੇ ਫਲਹਾਰ

ਸ੍ਰ. ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਲੁਆਏ :

੨੦ ਬੂਟੇ ਕਿਨੋ ਸੰਤਰਾ
੨੦ ਅੰਬ ਪਿਉਂਦੀ
੪ ਨਿੰਬੂ
੨ ਬੇਰੀਆਂ ਪਿਉਂਦੀ
੧ਅਨਾਰ ਦਾ ਬੂਟਾ
੨੦ ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਅੰਗੂਰ ਵੇਲਾਂ
੨ ,, ,, ਲੈਮਨ ਗ੍ਰਾਸ

ਧੁੱਪ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਰਾਰੀ ਲਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਥਾਂ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗ ਰਹੀ। ਸੰਗ ਸਾਥ ਵਲੋਂ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਆਓ, ਜ਼ਰਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲਈਏ।

ਸ੍ਰ. ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਮੌੜਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਹੈ। 'ਮਾਨ' ਗੋਤ ਦੇ ਸ੍ਰ. ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੯੬੬ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸਨੇਹ ਹੈ। ਇਸ ਐਗਰੀਕਲਚਰ-ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਤੌਰ ਹਾਰਟੀਕਲਚਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਵੀ ਇਸ ਨੇ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਐਗਰੀ-ਕਲਚਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਬਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਪਟਵਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਇਥੇ ਸ੍ਰ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਲਲੌੜੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਤੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਦਿਨ ਕਾਫੀ ਸਖਤ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਮ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਏ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਸ਼ਸ਼ ਜਗਾਈ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਲਟਬੌਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਲੁਕਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਜੋੜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਹ-ਪਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆ ਗਏ।

ਤਦ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਨੇਹ ਦੀਆਂ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਐਸੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਪਈਆਂ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਇਛਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਗਾ। ਬਿਹਬਲਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤੀ ਰਖਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਭਜਨ ਪੁਛ ਮੁਰੀਦ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਛਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਘਰੋਗੇ ਜੰਜਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਬਾਲ-ਬੱਚੇਦਾਰ ਏਥੋਂ ਦਾ ਮੁਸਤਕਿਲ ਨਿਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਜਾਣਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਗ ਤੇ ਛੁਟੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਪਰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਏਥੋਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਸ ਨੂੰ ਜਚਦਾ ਨਾ।

ਦੱਸਦਾ ਹੈ : ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਮੱਥੇ ਲਗਿਆਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ। ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨ ਲੋਚੇ, ਲੁੜਛੇ। ਦੂਜਾ ਮਨ ਆਖੇ : ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਫਸ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਏਥੇ ਬੈਠਾ ਯਾਦ ਕਰ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਨਾ ਲੰਘ ਜਾਣੇ ਬੜੇ ਦੁਖਦਾਈ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਖਿੱਚਾਂ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਡਰ ਵੀ।

"ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨੇ ਹੱਥੀਂ ਰੁੱਕਾ ਆ ਗਿਆ। ਲਿਖਿਆ ਸੀ : ਚਲੇ ਆਓ, ਜੋ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਛੱਡ ਦਿਓ। ਰੁੱਕਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਪਰ ਨਾ ਦਸਖਤ ਨਾ ਤਾਰੀਖ। ਰੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੁਕੇ ਕਿਹੜਾ ? ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂਘ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

"ਮਾਤਾ ਜੀ ਆਦਰ ਦੇਣ, ਨਿਕਟੀ ਸਿੱਖ ਸਨੇਹ

ਕਰਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ। ਡਰ ਲਗੇ।

"ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਮਨ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰ ਕਰ ਰੱਖਾਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਜਾਂ ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਲਈ ਜਿਥੇ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਬੰਗਲੋਰ ਫਾਰਮ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਵੀ।"

ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਲ ਪੈਣਾ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣੀ। ਜਦੋਂ ਘਰੇਲੂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੇ ਸਤਾਣਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਨਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੰਦ ਟੁੱਟਣ ਨਾ ਦੇਣੀ।

ਆਖਦਾ ਹੈ : ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹਾਂ। ਬੀ. ਏ. ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਬੇਅਦਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪੂਰੀ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਖਿੱਚ ਦਾ ਐਸਾ ਤੁਣਕਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਿੱਲੇ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਜਾਦੂ ਚਲਾਇਆ ਹੈ।

ਬੈਂਗਲੌਰ ਫਾਰਮ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਥੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰੇ, ਤਰਤੀਬ ਦੇਵੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜਾਂ ਬਾਗਬਾਨੀ ਨੂੰ, ਇਹ ਜਦੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣਾ-ਨਿਤ ਣਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੀੜੇ ਕਪੜੇ ਸਾਦਾ, ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਸਾਦਾ, ਏਨਾ ਬੇਰੜਕ ਕਿ ਅੱਖੜ ਤੋਂ ਅੱਖੜ ਸਿਖ ਨਾਲ ਵੀ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਫਿਰ, ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਅੰਤਰ ਖਿਚ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ—

ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ
ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ।

ਅਤੇ ਤਦੋ ਖਬਰ ਜੁ ਇਕ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਕਰਾਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਲਭਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਰੁਕਾ ਦਿਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੇ ਥਿਤ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਅੱਖਰ ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਸਨ। ਕਾਰਡ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿੰਨੇ ਟੋਟੇ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੱਤ ਸਤਰਾਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ. ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਹਿਲ ਜੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅੱਖਰ ਓਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ੧੯-੧-੧੯੭੮ ਨੂੰ ਇਹ ਰੁੱਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ।

ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਰੁੱਕਾ ਵਿਖਾਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਕਰਖਣ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਇਹਨਾਂ ਹਰਫਾਂ ਵਿਚ। ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਖੁਦਾਈ ਤਲਕਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲੰਮੀ ਮੁਦਤ ਤੋਂ ਇਸ ਰੁੱਕੇ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਰੁੱਕੇ ਦੇ ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਘਰੋਗੇ ਵਿਹਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲ ਪਿਆ ਸੀ।

ਆਉ, ਜ਼ਰਾ ਜਾਦੂ ਹੱਥੇ ਰੁੱਕੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ :

ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ
ਬੰਦਾ ਜਾ ਕੇ ਯੂ. ਪੀ. ਲੈ ਆਵੇ।
ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ ਪਤਾ ਪਿਛੇ ਹੈ
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :
ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂਪੁਰ
ਸ਼ਾਹਜਹਾਂਪੁਰੋਂ ਬਸ ਤੇ
ਗੋਲਾ ਗੋਲੇ ਤੋਂ
ਇਮਲੀਆ ਕੋਠੀ ਜਾਂ
ਕੰਦੂਆ ਫਾਰਮ ਜਾ ਕੇ
ਬੰਦਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਫਾਰਮ ਸਿਕੰਦਰਪੁਰ ਆਵੇ

ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਅੱਖਰਾਂ ਨੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ੨੯-੧-੭੮ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਚਾਖ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਏਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦਸ ਕੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਇਹ ੨੭-੨-੭੮ ਦਾ ਫਾਰਮ ਤੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਕਵੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਏਥੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਹੋ, ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਲਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸੱਦੇ ਹੋ ਹੁਣ ੧੦ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਸੌਖੇ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ।

ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਕਦ, ਕਰੜ-ਬਰੜੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਲੰਮੀ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ, ਜੁਆਨ ਦਿਸਦਾ ਜਿਸਮ, ਦੰਦ ਜ਼ਰਾ ਵਿਰਲੇ ਤੇ

ਖੁੱਲੇ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਪਜਾਮਾ, ਗਲ ਕਮੀਜ਼, ਸਿਰ ਤੇ ਨੌਂਕਦਾਰ ਵਲੇਟੀ ਹੋਈ ਪੱਗ, ਇਹ ਹੈ ਗੁਰਨੇਕ । ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਸਤਿ-ਗੁਰੂ ਡਾਹਡਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੂ । ਹੁਣ, ਖਿਨ ਮਿਲਬੇ ਨਾਹੀ ਸੰਤੋਖਾ ।

ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸੂ । ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸੌਦਾ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਸੂ । ਹਾਲਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੩-੩ ੭੮ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪਰਸੋਂ ਹੀ ਪਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਕਦੋਂ ਤਿੰਨ ਤਰੀਖ ਆਵੇਗੀ ਵਕਤ ਵਿਹਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।

ਫਾਰਮ ਉਤੇ ਮੌਜਾਂ

ਫਾਰਮ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਆਪ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੇ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਕਟਦੇ ਹਨ । ਫਾਰਮ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਭਾਵ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਜਗਾਹ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੈਲੀਆਂ ਸੁਆਹਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਗੰਨੇ ਚੂਪਦੇ ਰਹੁਆਂ ਕਢਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਹਨ । ਫਾਰਮ ਦੀਆ ਮਝਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਕਿਲੋ ਮਣ ਦੁਧ ਰੋਜ਼ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਧ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ । ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦਿਆਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦੀ ਪਲੀ ਪਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰ ਕੋਈ ਦੁਧ ਪੀਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਮਾਟਾਡੋਰ ਇਕ ਜੀਪ (ਪਹਿਲੀ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਵਲੋਂ ਦੂਜੀ ਸ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਲੀਓਂ) ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਗੱਡੀਆਂ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

ਅਜ ਸ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਵਾਨ ਲੰਮਾ ਤੰਬੂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਜਾਂ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਲਈ । ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਤੰਬੂ ਲੁਆ ਕੇ ਰਾਤੀਂ ਲਖਨਊ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਹੈਦਰਾਂ-ਬਾਦ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਸਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਸੀ । ਹੁਣ ਇਹ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਏਜੰਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੈ ।

੨ ਮਾਰਚ ੧੯੭੮, ਵੀਰਵਾਰ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਯ. ਪੀ.

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਨਿਯਮ ਪੂਰਵਕ ਲਗੀ । ਪਰ ਕੀਰਤਨਕਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲੇਟ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਹਨਾ ਲਈ ਲੰਗਰ-ਬੰਦੀ ਹੋ ਗਈ । ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਆਉਣ ਲਈ ਮੰਨ ਅੰਨ-ਜਲ ਛੱਕਿਆ ।

ਮੈਂ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭਟਕਣਾ ਚਾਹਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਦੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ । ਮਾਟਾਡੋਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਦਾ ਚਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਹਸਮੁਖ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਰਵਾਰ, ਸੇਵਕ ਤੇ ਬੱਚਾ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ । ਕਾਕਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਹੈ । ਹਾਲੀ ਉਹ ਨਿਢਾਲ ਰਿਹਾ । ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਕੜਾ-ਲਾਕੜਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਵਾਤਸਲ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੋਲ ਬੈਠਾਇਆ । ਵਾਪਸੀ ਉਤੇ ਠਾਕਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਚੇਚ ਦਿਤਾ ।

ਜੰਗਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਸੀਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਾਹਾਂ ਉਤੇ ਮਾਟਾਡੋਰ ਨਾਲ ਘੁਮਦੇ ਰਹੇ । ਸਰਦਾਰ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ : ਏਥੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸ਼ੇਰ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਜ਼ਰਾ ਸੌੜਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਫਾਰਮ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਸ਼ੇਰ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਨਿਪਾਲ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜੰਗਲ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਨ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਓਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਊਂਜ ਏਧਰਲੇ ਲੋਕ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੰਧ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਚੁਫੇਰੇ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿਕ-ਪਛਾਣ ਕਾਰਨ ਓਹਦੇ ਆਇਆਂ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਛਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ : ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ, ਏਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਦੋ ਜੱਟ ਸਿਖਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਨ ਲਗੇ ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਜੁਸਿਉਂ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਨ। ਸ਼ੇਰ ਇਕ ਵਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸਿੰਘ ਕਿਰਪਾਨ ਚਲਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਉਹ ਦੂਜੇ ਵਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਹੋਂ ਦੂਹ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਰੌਲਾ ਪੈਣ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਲੋਕ ਦੂਰ ਖਲੋਤੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਤਾਂ ਜੀਪ ਤੋਂ ਹੀ ਭੁੜਕ ਕੇ ਜਾ ਪਿਆ। ਉਸਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਸਤੌਲ ਚਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਤੇ ਲਹੂਓ ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬਲੰਦ ਸਨ, ਉਹ ਭਗੌੜੇ ਨਾ ਹੋਏ। ਅੰਤ, ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗੀਆਂ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਚਾਰੋਂ ਖਾਨੇ ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

"ਪਿਛਲੀਵਾਰ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਛੜ ਕੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਸਿਖ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ।"[1]

ਅਸੀਂ ਜੰਗਲ ਅੰਦਰ ਸਿੱਧੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੜਕੇ ਗੱਡੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਾਲ ਦੇ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਤੇ ਇਕਸਾਰ ਰੁਖ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕੱਟੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਾਧੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੰਗਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਯੂਕਲਿਪਟਸ (ਸਫੈਦਾ) ਵੀ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਥੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਅਤੇ ਲੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਤਕੜੇ ਗਰੋਹ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਤ ਬੰਨਾ ਖੂਬ ਉਜਾੜਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੰਨਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਦੋਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਚੰਗਾ ਉਜਾੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੰਗੂਰ ਗੰਨਾ ਭੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਚੂਪਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਬਾਂਦਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੰਨੇ ਭੰਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਗਰੋਹ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੰਗੂਰ ਲੋਕ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੰਨੇ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਲੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੰਗੂਰ ਡਾਢੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗਰੋਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੀ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਲੰਗੂਰ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਗੰਨਾ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਉਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੰਨੇ ਚੁਕ ਚੁਕ ਮੁੜ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਛਲਾਂਗਾ ਮਾਰ ਜਾ ਚੜਦੇ ਹਨ।

ਜੰਗਲ ਗਾਂਹਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ। ਦਸ ਵਜਦੇ ਤੱਕ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਏ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਠਾਕਰ ਉਦੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਜੇ ਰੀਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਥੀ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਫੇਰ ਆਉਣਾ ਸੋਚਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ।

ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਪਾਣੀ ਛੱਕ ਕੇ, ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ), ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੰਗੀ) ਅਤੇ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਕੋਈ ਏਥੋਂ ਦਾ ਨੇੜਵਾਂ ਪਿੰਡ ਵੇਖਣ ਲਈ ਨਿਕਲੇ।

ਦਲਿੱਦਰ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਊਸ਼ਾ ਫਾਰਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਮਾਥੁਰਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੈ। ਸਤੀਸ਼ ਮਾਥੁਰ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਫਾਰਮ ਤੇ ਹੈ। ਦੋ ਟਰੈਕਟਰ ਏਥੇ ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪਏ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਕਰੀਬ ੪-੪ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਟਾਇਰ ਧੁਪਾਂ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤਬਾਹ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਬਾੜਖਾਨਾ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਮਾਲਕ ਦਲਿਦਰੀ ਹਨ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਸ ਇਹ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਟਾਂ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।

ਏਥੇ ਇਕ ਟਿਊਬਵੈਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਮੰਦੇ ਹਾਲ ਸਨ। ਊਸ਼ਾ ਫਾਰਮ ਤੇ ਉਜਾੜ ਜਿਹੇ ਦੁਆਲੇ ਧੁਪ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਇਕ ਰੁਖ ਨਾਲ 'ਡਾਕਖਾਨਾ' ਵੀ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾਕ ਇਕ ਵਾਰ ਰੋਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਊਸ਼ਾ ਨਗਰ ਅਬਾਦ ਹੈ। 'ਊਸ਼ਾ ਨਗਰ' ਸੁਣਿਆਂ

1. ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਸੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਲੜਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਸੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਾਂਗੇ।—ਸੰਪਾਦਕ

ਕਿਸੇ ਮਾਡਰਨ ਬਸਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਉਠਦਾ ਹੈ ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸੁਸਭਿਆ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ੫-੭ ਝੁਗੀਆਂ ਹੀ ਅਬਾਦ ਸਨ। ਵਸਨੀਕ ਗਰੀਬ, ਬੱਚੇ ਰੁਲਦੇ, ਕਾਲ ਕਲੂਟੇ, ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਮਰਦ ਕੁਛ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ

ਇਕ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਪਾਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਬੋਲਿਆ : ਯੂ. ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਅਹਿ ਨਾਲ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਰਸਤਾ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੜਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਸਬਾ ਮੁਲਾਣਿਉਂ ਚਲ ਕੇ ਲਖੀਮਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਤਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸੜਕ ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲੇ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੇ ਫਾਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਵਾਣ ਤਾਂ ੪ ਰੁਪਏ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਏਧਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਰੁਪਏ ਹੀ ਮਿਲਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਸਾਡੇ ਪਛੜੇਵੇਂ ਨੂੰ ਘਟਾਣ ਹਿਤ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ, ਕਲੋਨੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਬਾਦ ਕਰਦੀ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਅੱਧਾ ਏਕੜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੩-੪ ਏਕੜ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਰਲਿਆਂ ਪਾਸ ਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਹਨ।

ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਬੜੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ : ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਜੇ ਛੱਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਕੜ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਧੋਣ ਸਿੱਧੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਹੀ ਛਤ ਲਈਏ। ਅਹਿ ਜੋ ਘਾਹ ਫੂਸ ਦੇ ਛੱਪਰ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਵੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਰੀ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਸਰਕੰਡੇ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਗਾਰਾ-ਮਿਟੀ ਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਦਿਖਾਈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਛੱਪਰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਦਸਿਆ : ਇਸ ਉਤੇ ੨੫੦ ਖਰਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਪਰ ਮਿਆਦ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ? ਸਾਲ ਜਾਂ ਹੱਦ ਦੋ ਸਾਲ। ਢਾਈ ਸੋ ਰੁਪੈਆ ਵੀ ਕਰਜ਼ ਫੜਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲਤਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਏਥੇ ਵੇਖੀ ਕਿ ਤੀਵੀਆਂ, ਮਰਦਾਂ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੱਲ ਕਪੜੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਵੀ; ਭਾਵੇਂ ਮੈਲੇ ਕੁਚੈਲੇ। ਪਰ ਕਣਕ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਇਹ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਕੇਵਲ ਛਪਰੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਕਰਾਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਚਾਂਦ ਪੁਰ। ਇਹ ਏਥੋਂ ਅੱਧੇ ਮੁਰੱਬੇ ਦੀ ਵਾਟ ਤੇ ਸੀ। ਉਹੀ ਹਾਲ। ਛਪਰੀਆਂ ਕੁਝ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਲੰਮੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ ? ਰਾਤ ਪਿਆਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਹਨੇਰਾ। ਇਕ ਦੋ ਘਰੀਂ ਧੁਆਂਖੀਆਂ ਲਾਲਟੈਨਾਂ ਨਜ਼ਰ ਪਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਲਾ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹ "ਅਮੀਰੀ" ਨਾਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਦ ਉਤੇ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸੀ।

ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੋੜਵੇਂ ਘੇੜਵੇਂ ਸਾਧਾਰਣ ਲਾਂਘੇ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਲਕੜਾਂ ਜਾਂ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਵਾੜੇ। ਅਜਿਹੇ "ਪਿੰਡ" ਏਧਰ ਥਾਂ-ਪਰ-ਥਾਂ ਹਨ। ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਿਖਰ, ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਨਾ ਮਨੋਰਥ। ਕੱਲ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਧਰੇਂਗੜਾ ਹੋਈਆਂ ਮੱਝਾਂ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਵਗ, ਦਿਨ ਚੜੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਕੇ, ਚੋਰੀ ਛੱਪੇ ਜਾਂ ਰਾਖਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਦਵਾ ਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਧ ਉਪਜ ਪ੍ਰਤੀ ਲਵੇਰੀ ਕਿਲੋ ਜਾਂ ਦੋ ਕਿਲੋ। ਵੱਗਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇਰੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗੂ ਅਧ ਭੁਖੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇੰਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ। ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਫਾਰਮ ਲੈ ਲੈਣ ਨਾਲ ਆਸ ਬੱਝ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਰੌਣਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਸਫੈਦ ਤੇ ਉਜਲੇ ਧੁਲੇ ਕਪੜੇ ਜਿਵੇਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਚਾਂਦ ਪੁਰ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾਪਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ ਤੇ ਆਏ। ਦੋਬਾਰਾ ਲਉਂਦੇ ਵੇਲੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਜਾ ਨਿਕਲੇ। ਜੰਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਕੇ, ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਇਕ ਤੰਬੋਟੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਮੰਜੇ ਡੱਠ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਥੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਜਣ ਸੰਤ ਅਜੂੜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਉਸ ਆਖਿਆ : ੧੦ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਏ, ਏਥੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉਠੇ। ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਖੇਤ 'ਚ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਉਠ ਨਠੇ, ਕਹਿਣ, ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਰਾਖੀ ਲਈ ਜਾਣਾ, ਏਥੇ ਸ਼ੇਰ ਅਜੇ ਹੈ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਇਹ ਪਾਸਾ ਵਿਹਲਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ ਖਾਂ ਆਗਿਆ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਰਾਖੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਨਿਤਨੇਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗਹਿਰਾ ਜੰਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਗੰਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੀ ਰਾਤੀਂ ਗਿੱਦੜ-ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਾਰਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

੩ ਮਾਰਚ ੧੯੭੯ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ (ਯੂ. ਪੀ.)

ਰਾਤ ਤਲਖੀ ਬੜੀ ਹੋਈ। ਨਿਵਾਸ-ਚੁਬਾਰੇ ਤੋਂ ਅਧੀ ਰਾਤ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਸ੍ਰ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਚੌੜੀ ਛਤ ਤੇ ਟਹਿਲਦਿਆਂ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਚਾਂਨਣੀ ਸਾਰੇ ਚੁਫੇਰੇ ਨੂੰ ਨੁਹਾਲ ਰਹੀ ਜਾਪੀ। ਚੰਦਰ ਮਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ, ਲਾਲ ਜਿਹੇ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਜ਼ਰਾ ਦੂਰ ਖਲੋਤੇ ਸਫੈਦੇ ਦੀਆਂ ਉਂਘਲਾਈਆਂ ਕੋਮਲ ਟਹਿਣੀਆਂ ਵਿਚ ਲਟਕਿਆਂ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਾ। ਮੇਰੇ ਏਸੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰਾਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬੱਚੇ ਪਏ ਹਨ। ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਭਿਣ-ਭਿਣ ਰਾਤ ਭਰ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਤੀ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਲੰਮੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਸਤਰ-ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਰਾਤੀਂ ਮਾਂਟਾਡੋਰ ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ : ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਣਗੇ। ਦੰਦ-ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਅਟਕਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਏ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਬਰ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਮੈਟਾਡੋਰ ਤੇ ਗੋਲੇ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਠ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ 'ਉਹਦੇ ਆਰਾਮ' ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਣਾ ਹੀ ਦੱਸਿਆ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਡੀ. ਸੀ. ਸਰਸਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਪਹਿਲਾ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਤਾਂ ਸਮਾਪਤ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦ ਵਾਰੰਟ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਸ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ। ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ। ਮਹਿਜ਼ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਬਹਾਨੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ੨੧ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਦੇਧਰ ਆਇਆ ਹੈ ਓਦੋਂ ਵੀ ਉਸਨੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ੫੦ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਬੈਠਾ ਸਾ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਨਗਰ-ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਕੁਛ ਗਿਲਾ ਵੀ ਸੀ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ਦਾਸ਼ਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੇ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ੫੦ ਸਰਕਰਦਾ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਐਸ. ਪੀ. ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗਕੇ ਅਜਿਹੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਲਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨਰੋਥ ਗੁਰੂ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣਕੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਮੈਨੂੰ ਬੈਂਗਲੋਰ ਤੋਂ ਸਦ ਕੇ ਆਪ ਤੂੰ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਓਂ। ਚਲੋ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮੀਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਚਲਦਾ)

Registered NW/JL—97

MONTHLY WARIAM October, 1982

Registered with the registerar of News Papers for India No. 26453/75

ਐਡੀਟਰ, ਪ੍ਰਿੰਟਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਲਕ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਦਫਤਰ ਵਰਿਆਮ ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

Monthly WARIAM, Ladowali Road, Jalandhar-144001.